

Almásy Pál tevékenysége az 1848–49-es forradalomban és szabadságharcban

Hajagos József

ABSTRACT: *The Activity of Pál Almásy in the 1948–49 Revolution and Fight for Independence.* Pál Almásy is the most significant Gyöngyös-born historical personality of the 19th century. His political career started in the Reform Age. He was chosen vice president when the representative body of the Diet was set up. He was entrusted with commissioner's duties three times, in addition to his being representative and vice president. The most important of these was the Commissioner for Heves County in December 1848. He mobilized 1200 cavalry and about 500 infantry troops, all volunteers, against the enemy raiding North-East Hungary. After the president and the other vice president of the Diet had apostatized from the Hungarian cause, in the spring of 1849, Almásy became the deputy president of the representative body. In this status, it was he who proclaimed the independence of Hungary and the dethronement of the Habsburg Dynasty on 14 April 1849. It was also him who signed the official documents containing these points. For these, he was sentenced to death after the fall of the War of Independence; not executed only because he emigrated. He returned from Western European emigration in 1859 and became one of the most influential persons in Hungarian political life. In 1864, he became the leader of a secret independence movement, for which he was sentenced to 20 years of imprisonment. He was released at the Compromise of 1867, and retired from political affairs.

Családi háttér, tevékenysége 1848-ig

A zsadányi és törökszentmiklói Almásy család Heves és Külső-Szolnok törvényesen egyesült vármegyék legjelentősebb birtokosai közé tartozott. A kettős vármegyében 1848-ban a következő helyeken voltak birtokaik: Törökszentmiklós, Tiszabő, Tiszagyenda, Kótelek, Gyöngyös, Gyöngyöshalász, Gyöngyösoroszi, Gyöngyöstarján, Nagyréde, Fajzapuszta, Pásztó, Hasznos, Tar, Zaránk, Tarnabod, Tarnazsadány, Tarnaméra, Nagyfüged, Kisfüged-puszta, Halmaj, Vécs, Nagybátony, Tarnalelesz és Mikófalva. Ezekon kívül jelentős birtokokkal rendelkeztek Zemplén, Borsod, Békés, Arad, Bács-Bodrog és Nógrád megyékben is. A birtokok egy részét, így a törökszentmiklói, szerencsi és verebélyi uradalmakat osztatlanul birtokolta a több ágra szakadt család, míg a többit felosztották egymás között.¹ Almásy Pál a család idősebb ágából származott, amelynek birtokai Heves vármegyében Tiszabőn, Tiszagyendán, Tarnaleleszen, Zaránkon és Kisfüged-pusztán; Arad vármegyében Kurticson, Kis- és Nagy-Szentpál-pusztán, Ménesen és Óaradon; Bács-Bodrog vármegyében Matzoviczon, valamint Nógrád vármegyében Zagyvaszántón helyezkedtek

1 FÉNYES Elek 1984. I–II. k. vonatkozó részek. Uradalmak osztatlan birtoklására Gróf ALMÁSY Dénes 1903. 39.

el.² Az idősebb ág tulajdonát képezte a gyöngyösi Almásy-ház is (Szent Bertalan út 3.), amelyet 1784-ben Almásy Pál hasonló nevű dédnagyapja építtetett.³

A felsorolt birtokokból is kitűnik, hogy az idősebb ág tekintélyes, arisztokratákéval vetekedő birtokokkal rendelkezett. (A család két ága egyébként ténylegesen is az arisztokraták közé emelkedett, mivel uralkodói adományként grófi rangot nyertek.) A nemesek sorából azonban nemcsak birtokaik nagysága, hanem az általuk viselt tisztségek is kiemelték őket. A dédapja, Almásy Pál királyi tanácsos, jászkun al-, majd főkapitány, később a Hétszemélyes tábla tagja (szepitemvir) volt. A nagyapja, szintén Almásy Pál, 1776-tól királyi kamarás, 1783-87 fiumei kormányzó, majd a II. József által Pest, Heves, Nógrád, Borsod és Fejér megyék egyesítéséből létrehozott kerület főispánja. A kerületek 1790-es megszűnése után több fontos tisztséget nyert el, a Hétszemélyes tábla tagja, Arad vármegye főispánja, koronaőr, majd főlovászmester lett.⁴ Almásy Pálnak két felnőtt kort megélt fia volt, Ferenc és József. Az utóbbi Berzeviczy Zsófiát vette feleségül, akitől két lánya, Gabriella és Zsófia, majd 1818-ban Pál nevű fia született. Almásy József 1823-ban fiatalon, mindössze 30 évesen halt meg, miután a család ügyvédje, Szentál Ferenc megmérgezte.⁵ Így ő csak megyei főszolgabíróságig vihette. Szintén fiatalon, utód nélkül hunyt el 1827-ben Ferenc nagybátyja is, ezzel az idősebb ág birtokainak egyedüli örököse a még gyermek Pál lett.

Almásy Pál a kor gyakorlatának megfelelően jogász végzettséget szerzett. Joggyakorlatát Heves vármegyénél végezte. 1836-ban tiszteletbeli – vagyis díjazás nélküli – megyei aljegyzőnek választották. A sikeres ügyvédi vizsga letétele után 1838-ban megvált a megyei közigazgatástól. Ettől kezdve évekig birtokain gazdálkodott. Az idősebb ág birtokainak egy része édesanyja kezelésében maradt, özvegyi jogon ő volt hasznélvezője a gyöngyösi Almásy-háznak is. A fiatal Almásy Pál így is tekintélyes birtokok felett rendelkezhetett, így a tiszabői, a tiszagyendai uradalmakkal és a tarnaleleszi birtokrésszel. A tiszabői uradalom 38,58 hold belső telekből, 648,16 hold szántóföldből, 515,78 hold kaszálónak használt rétből, s az utóbbihoz tartozó fűzfa és nyárfa erdőkből állt. A tiszagyendai uradalom 4,16 hold belső telekből, 612,91 hold szántóföldből, 492,85 hold legelőnek használt rétből, 372,08 hold kaszálónak használt rétből és 276,63 hold vízjárta lapályos területből állt, ehhez járult még a Nemes Jánostól vásárolt 85 hold birtokrész, valamint a Hellebronth Antaltól csere révén szerzett 2 hold szőlő. A tarnaleleszi birtok 2 hold belső telekből, 130,77 hold szántó- és kenderföldből, 16,78 hold kaszálónak használt rétből és 385,25 hold erdőből állt. Közülük a legértékesebb a tiszagyendai uradalom volt, amelynek becsértékét 1847-ben 217 907 váltóforintban és 54,5 krajcárban állapították meg. A tiszabői uradalmat 209 767 váltóforintra és 25 krajcárra, a tarnaleleszi birtokot pedig 37 426 váltóforintra és 40 krajcárra értékelték.⁶ Tiszabői birtokához csinos kúria is tartozott. Legtöbbször Almásy itt időzött, de sűrűn megfordult Gyöngyösön és Pesten is.

Viszonylag fiatalon nősült meg 1839-ben. Felesége gróf Batthyány Amália, gróf Batthyány Imre főlovászmester leánya lett. Ezzel a házassággal szoros rokoni kapcsolatba került az arisztokráciával, amellyel életvitelben is azonosult. Több kortársa, pl. Degré Alajos

2 FÉNYES Elek 1984. I–II. k. vonatkozó részek; HML IV-1/a 151. k. 151., 405.; HL 1848–1868 129. cs. (Almásy Pál végrendelete).

3 DERCSENYI Dezső–VOIT Pál 1978: III. k. 146.

4 Gróf ALMÁSY Dénes 1903. 42., 62–63.; OROSZ Ernő 1906. 5–6.

5 Gróf ALMÁSY Dénes 1903. 64., 139.

6 HML IV-1/a 151. k. 151., 405. A váltóforint 42, a pengőforint pedig 60 krajcárból állt.

is hangsúlyozták visszaemlékezéseikben Almásy arisztokratikus vonásait. Első gyerekek, József 1840-ben született meg. Rajta kívül még egy lányuk, Ilona született.⁷

Almásy 1843-ban kapcsolódott be ismét aktívan a vármegyei életbe. A megye ekkor konzervatív vezetés alatt állt. Pyrker János egri érsek, aki egyben a megye örökös főispánja is volt, tekintélyével a kormányzat politikáját támogató főispáni helytartókat (adminisztrátorokat) és alispánokat juttatott hatalomra. 1841-től Almásy Gedeon volt a megye főispáni helytartója, elsőalispánja Brezovay József, másodalispánja pedig Földváry György.⁸ A liberális ellenzéknek azonban sikerült egyre nagyobb befolyásra szert tennie. Az 1843-as áprilisi követválasztó közgyűlés ugyan elutasította az ellenzék által támogatott szatmári 12 pontot, benne az ősiség törvényének az eltörlését, de követnek két liberálist választottak meg. Az elsőkövet Almásy Pál, míg a másodkövet barátja, Fehér Lajos lett. Az ellenzéknek az augusztus 28-án sikerült megváltoztatniuk a követutasítást is, amely már az ősiség törvényének az eltörlése mellett foglalt állást.⁹ Almásy az országgyűlésen kiválóan képviselte az ellenzék törekvéseit. Degré Alajos visszaemlékezései szerint az országgyűlésen a „*régi elismert nagyságok mellett kitűnő sikerrel harcoltak az ifjú hősök: Lónyay Menyhért, Almásy Pál, Perczel Mór.*” Almásy a társasági életből is aktívan kivette a részét. Több esélyt adott, amelyek az ellenzék összejöeteleivé váltak.¹⁰

Az országgyűlés feloszlása után Almásy Pál már elismert politikusként tért vissza Heves megyébe. Itt tovább élekedett a konzervatívok és a liberálisok viszálya. 1844. december 16-án Almásy Gedeon elnökletével botrányos tisztújításra került sor. Az ellenzék, amely nagy tömegeket vonultatott fel a közgyűlésre, a vármegyei udvarára szorult, s nem tudta befolyásolni a gyűlésteremben zajló választást, ahol jobbra csak konzervatívok voltak. Így konzervatív tisztikar lett megválasztva. Elsőalispán Földváry György, míg másodalispán Kanyó Gábor lett. A választást az ellenzék nem fogadta el, s a botrány nagyságát mutatja, hogy a megválasztottak többsége lemondott tisztségéről. A megüresedett helyek betöltésére 1845. május 8-án került sor, amely az ellenzék győzelmét hozta. Elsőalispánná Almásy Pált, míg másodalispánná Blaskovics Gyulát választották meg.¹¹ Az ellenzék győzelme azonban csak részleges volt, mivel az új megyei tisztikar működését jelentősen korlátozta az Almásy Gedeont 1845-ben felváltó új főispáni helytartó, Brezovay József. Ő hatáskörében nagy tapintattal járt el, s ez – noha működését az ellenzéki többségű közgyűlés nem ismerte el törvényesnek – önmérsékletre készítette a megye liberális vezetőit is. Ennek a kölcsönös visszafogottságnak köszönhetően Hevesben nem került sor olyan botrányokra, mint Fejér, Bihar és Hont vármegyékben. Az 1847-48-as országgyűlésre ismét ellenzéki jelölteket sikerült megválasztani Schneé László és Radics Miklós aljegyzők személyében. (Schneé szintén gyöngyösi lakos volt.)¹²

Almásy még 1847-ben megvált az elsőalispánságtól. Ebben feltételezhetően anyagi nehézségei is szerepet játszottak. 1847-re rendkívüli mértékben eladósodott. Ürményi Józsefnek 4921 vft 21 kr, Zimányi Józsefnek 4000 vft, a Greskovits tömegnek 3687 vft 30 kr, az egri papi nyugintézetnek 6700 vft, az egri alapítványi pénztárnak 18 000 vft, gróf Batthyány Imrének 35 000, gróf Batthyány Imrénének 120 000 vft, Rápolthi Nagy

7 OROSZ Ernő 1906. 4.

8 OROSZ Ernő 1906. 323.

9 PAP József 1998. 166–167.

10 DEGRÉ Alajos 1983. 123–124.

11 OROSZ Ernő 1906. 323. o., PAP József 1998. 167.

12 HML IV-1/a 151. k. 720., HAJAGOS József 1998. 24.

Györgynek 60 000 vft, illetve Buchala Józsefnek 1000 vft összeggel tartozott. Ez összesen 253 309 vft 9 kr-ra rúgott. Az első jelentősebb összegeket 1840-41-ben vette fel apósától, illetve Rápolthi Nagy Györgytől. Ezekkel az összegekkel nem sikerült problémáit rendezni, s így 1846-ban anyósától vett fel újabb jelentős hitelt. Pénzügyi nehézségei főként a birtokait terhelő korábbi adósságokból származtak. Nagybátyjától, Almásy Ferenc-től eleve csóddal terhelte birtokokat örökölt. Apósa és anyósa 1847. október 22-én szóbeli pert indított ellene az adósságok ügyében. Az ügyben eljáró Soldos Imre alszolgabíró Almásyt elmarasztalta, s ezután még októberben felbecsülték és zár alá vették birtokait. Miután a birtokok felbecsült értékét megfizetni nem tudta, s az árverést is el akarta kerülni, 1848. január 13-án egyezséget kötött apósával és anyósával, hogy birtokait átengedi nekik az adósságok kamattal terhelte összegének a törlesztéséig. Gróf Batthyány Imre és felesége magukra vállalták egyéb adósságainak a törlesztését, illetve az édesanyjának járó özvegyi évjáradék fizetését is. A családdal jó kapcsolatot ápoló Brezovay Imre, azzal magyarázta ezt a megállapodást, hogy Almásy így akarta elkerülni a csődeljárást, s így lehetősége volt biztosítani felesége hozományát is. Gyöngyösi ismerősei 1850-ben azt is közzölték a hatóságokkal, hogy az Almásyak közös kezelésben lévő birtokaiból reá eső jövedelmeket is átengedte apósának.¹³

Almásy Pál

A márciusi forradalomtól a szeptemberi válságig

Noha nem volt képviselő, az országgyűlés színhelyén Pozsonyban tartózkodott 1847-48-ban. Ezt indokoltá tette az apósával való egyezkedés is, akinek, mint országos főméltóságnak részt kellett vennie az országgyűlés munkájában. Az egyezség megkötése után Egerbe távozott, hogy a megállapodást nyilvánosságra hozassa az 1848. február 17-i közgyűlésen. Nem tudjuk, hogy ezen részt vett-e, csak február 15-i keltezésű egri levele ismert, amelyben kérte a megállapodás nyilvánosságra hozatalát.¹⁴ Ezután vélhetően ismét visszatért Pozsonyba. Feleségét báró Podmaniczky Frigyes a március 15-én Bécsbe induló országgyűlési küldöttség búcsúztatói között említi.¹⁵

Az áprilisi törvények szentesítése után az országgyűlés feloszlott. Az ezt követő időszakban Almásy Pesten tartózkodott. Lakása az előkelők által kedvelt Lipótvárosban volt, a Füred utca 231-ben.¹⁶ Politikai nézeteiről né-

13 HML IV-1/a 151. k. 396., 405., 722., HML V-101/b 400. d. 9.

14 HML IV-1/a 151. k. 396., 405.

15 PODMANICZKY Frigyes 1984. 255.

16 KÖZLÖNY 1848. július 6.

mi adalékot gróf Széchenyi István naplója szolgált. Május 18-i bejegyzése alapján tudjuk, hogy a Magyarországon és a birodalom más részein jelentkező szláv mozgalmakat veszélyesnek tartotta a magyarokra nézve. Több kortársához hasonlóan Almásy is úgy látta, hogy, a szláv népek egy általuk vezetett föderatív állammá kívánják átalakítani a Habsburg Birodalmat. A május 15-i újabb bécsi forradalmat Széchenyi május 28-i bejegyzése alapján örömmel fogadta, azt kedvezőnek tartotta Magyarország önállóságának a növelése céljából.¹⁷

Az országos politikai életbe Almásy országgyűlési képviselőként kívánt bekapcsolódní. Az áprilisi törvények, jelesen az V. törvénycikk teljesen új alapokra helyezte az országgyűlési követek megválasztását. Egyrészt kiszélesítette a választójoggal rendelkezők számát, másrészt pedig a népességszámtól függően választókeretekre kellett tagolni a megyéket. A törvény Egert és Gyöngyöst önálló választási körzetnek nyilvánította, míg a megye többi részéből 8 körzetet kellett kialakítani. Ezeknek központjai Gyöngyöspata, Pétervására, Nagyfüged, Kápolna, Tiszanána, Abád, Szolnok és Mezőtúr lettek.¹⁸ A választások megyei előkészítésére és lebonyolítására a törvény értelmében egy központi választmányt kellett létrehozni. Megyei szinten ezt a május 1-i közgyűlésen választották meg. A Blaskovics Gyula másodalispán elnöklete alatti 78 fős testületbe beválasztották a jelen nem lévő Almásy Pált is, aki azonban a későbbiekben sem kapcsolódott be a testület munkájába. (Szintén május 1-én beválasztották a megyei közgyűlések szerepét felváltó, népképviseleti alapra helyezett 314 fős megyei állandó bizottmányba is.)¹⁹

Egerben és Gyöngyösön a törvény értelmében külön központi választmány alakult a választások lebonyolítására. Gyöngyösön ez megegyezett a nemzetőrségre alkalmas személyek összeírására létrehozott 71 fős választmánnyal, amelynek tagjait a május 4-én tartott népgyűlésen választották meg.²⁰ Az előkészületi munkákat megszabta az országgyűlés összehívásának a napja. Az István nádor és Szemere Bertalan belügyminiszter által aláírt május 20-i rendelet ennek dátumául 1848. július 2-át határozta meg.²¹ A gyöngyösiek már a rendelet vétele előtt megkezdték tevékenységüket. A központi választmány tagjai május 17-én tették le az előírt esküt, elnökének Hanisz Imrét, jegyzőjének Baráth Józsefet választották meg. A legfontosabb feladat a választásra jogosultak összeírása volt. Ennek irányítására egy 5 fős bizottságot választottak. Panker Gábor elnöklete alatt ezt Bognár Ferenc, Fekete Antal, Filó Alajos és Hommer János alkotta. Az összeírás megkezdésére június 8-át tűzték ki, helyszínül pedig a városházát. Az érdekeltek figyelmét templomokban a papoknak, illetve a fer-

17 FERDINANDY Mihály 1942. 39., 46.

18 HML IV-1/a 151. k. 713., HAJAGOS József 1998. 47.

19 HML IV-1/a 151. k. 714., 715.

20 HML V-101/b 144. d. 4. A választmány tagjai: Bánóczy József, Baráth József, Bardóczy György, Batik Mihály, Bognár Ferenc, Borhy György, ifj. Borhy József, ör. Bárdányi Sándor, Bóta Gábor, Cserján György, Csépanyi András, Csépanyi János, Csépanyi Mihály, ifj. Csépanyi Pál, Csató János, Czinder József, Csilkó Mihály, Cserha Ferenc, Csiba Antal, Dely József, Dobó József, Donóvár István, Fekete Antal, Fehér György, Filó Alajos, Fodor Flórián, Gondos István, Grébecz Mihály, Gruber József, Györki János, Hanisz Imre, Harmann Leopold, Hellmann József, Hellmann Ignác, Holczer Alajos, Jakab Mihály, ör. Kaszab József, Kelemen József, Kis János, Kiss István, Kiss Pál, Klasanczki Ferenc, Kóczian Ferenc, Korb Mátyás, Kotsis Mihály, Kováts Ferenc, Kováts János, Kudelka Alajos, Labancz Sándor, Lesthembrand Pál, Lévay Sámuel, Mágócsi Vince, Matitsek Mihály, Megyeri János, Mikulányi György, Panker Gábor, Panker János, Párvi Antal, Rédei Ignác, Rigó János, Rostás Antal, Skultéti János, Sinkovits Ignác, Szalai István, Tokai Pál, Ujhelyi János, Ujhelyi Mátyás, Vas János, Zimán János, Znbkó Ferenc, Zsiga Pál.

21 HML V-101/b 144. d. 1.

tálymestereknek kellett felhívni. A központi bizottmány május 27-i ülésén a választás napját június 13-ra tűzték ki. Ez azt jelentette, hogy az összeírásokat a szükséges felülvizsgálati idő biztosításának figyelembe vételével korábban meg kellett kezdeni. Ez nem jelentett problémát, mivel azt ténylegesen már május 13-án megkezdték a fertályokban. Így a Panker vezetete testületre csak ezek összesítése és a problémás esetek megvizsgálása hárult. A június 11-i összesítésben végül 668 választásra jogosult neve szerepelt.²²

Az 522. sorszám alatt ott találjuk Almásy Pál nevét is, aki háztulajdonosként és „régebbi jog”, vagyis nemesi származás révén tett eleget a választási feltételeknek. Személyesen nem jelent meg az összeíráson, a listára vételét Pestről keltezett május 30-i levelében kérte: „Jóllehet Heves Vármegye követválasztói kerülete bár mellyikében magamat bejegyezve, a követválasztásban részt vehetnék, mindazon által Gyöngyös várossa eránti vonzalom, s Gyöngyös várossának személyem eránt nyilvánúlt szívés indulata elhatározott engem arra, hogy a követválasztásra nézve Gyöngyösön jegyeztessem be magamat...”²³ A levélből arra lehet következtetni, hogy Almásyt Gyöngyösről megkeresték annak érdekében, hogy ott induljon a követválasztáson. A helybeliek közül Mahovszky Antal, Alberty Ferenc és Berecz Ferenc ügyvédek, Kaszap Károly városi ügyész, Brezovay Imre és Hanisz Imre földbirtokosok, valamint Főkövy Antal gazdatiszt tartottak szorosabb kapcsolatot Almásyval.²⁴ Feltehetőleg ők voltak legjelentősebb támogatói is. Almásy népszerűségét mutatja, hogy más gyöngyösi személyek, akik képviselőségre pályáztak, más körzetben indultak, Gosztonyi János a gyöngyös-pataiban, Fehér Lajos pedig a pétervásáriban. (Mind a kettő megszerezte a győzelmet körzetében.) Miután Almásy egyedüli jelöltként indult, június 13-án egyöntetű közfelkiáltással választották meg. A választásról némileg bővebb információt a Budapesti Híradó június 22-i száma szolgáltat. E szerint ez mindenféle itatás, s más hasonló korteskedés nélkül zajlott le. Almásy megválasztása után: „A bizalom kedves emberének 12 hajadon, Gyöngyös leányvirág édenéből, monda üdvözlő és bátorító szót, s a szép nap emlékeül nyujtva virágkoszorút...”²⁵

A felső- és képviselőházból álló népképviselői országgyűlést 1848. július 5-én nyitotta meg Pesten a nádor, István főherceg. Július 10-én került sor a képviselőház tisztségviselőinek a megválasztására titkos szavazással. Elnökké elsőprő többséggel (306 szavazatból 266-ot kapott) ifj. Pázmándy Dénest választották meg. Hasonlóan fölényes szavazással választották meg az alelnököket is. Elsőalelnökké Pálffy Jánost, másodalelnökké Almásy Pált választották meg. Az előbbi a leadott 293 szavazatból 284-et, az utóbbi 196-ot kapott (minden képviselő két személyre voksolt). Pálffy esetében a nagyobb egyetértés annak tulajdonítható, hogy létezett egy olyan elvárás, amely szerint az egyik alelnöknek erdélyi származásúnak kell lennie. Almásy esetében a nem rá szavazók többsége a magukat radikálisoknak vallók és a nemzetiségi képviselők közül kerülhetett ki. Erre következtethetünk az Eftimie Murgura (30), a gróf Teleki Lászlóra (19) és a Patay József (15) leadott szavazatokból. Megválasztása után Almásy a következő köszönő szavakat intézte a képviselőházhoz: „Uraim! Midőn önök bizalmát megköszönném, fogadják őszinte nyilatkozatomat, hogy csak akkor fogom boldognak érezni magamat, ha kötelességem teljesítésében önök továbbra is bizalmukkal kísérendenek.”²⁶ Másodalelnökként a képviselőház üléseinek a levezeté-

22 HML V-101/b 144. d. 4.

23 HML V-101/b 144. d. 2.

24 HML V-101/b 400. d. 9.

25 BUDAPESTI HÍRADÓ 1848. június 22.. KÖZLÖNY 1848. június 23., DEZSÉRI BACHÓ László 1939. 13.

26 KÖZLÖNY 1848. július 11.

se volt a feladata, ha Pázmány és Pálffy akadályozva voltak az elnöki teendők ellátásában, illetve bizottságok ülésén kellett képviselnie az elnökséget. Befolyása volt az ülések napi-rendjének a meghatározásában és a jegyzőkönyvek megszerkesztésében is, noha ezeknek az elfogadásában a döntő szó a képviselőházá volt. Almásyra, mint alelnökre fontos megbízások és reprezentációs feladatok is hárultak. Szeptemberig elsősorban ez utóbbiak alkották tevékenységét.

Július 25-én Almásy lett annak a 31 tagú képviselőházi bizottságnak a vezetője, amely az elfogadott országgyűlési feliratot vitte el az Innsbruckba tartózkodó V. Ferdinándnak. Innsbruckba augusztus 7-én érkeztek, ahol az udvar a Bécsbe való visszaköltözéssel volt elfogadva. A felirat ünnepélyes átadása mellett a „küldöttség választott szónoka által kifejezetten a háznak abbéli óhajta és kívánsága: miszerint őfelsége hozzánk, magyarok közé királyi jogainak gyakorlatára megjeleni méltóztassék.” A választott szónok valószínűleg Almásy Pál volt. V. Ferdinánd a küldöttségnek megígérte, hogy a törvények szentesítésére és az országgyűlés berekesztésére személyesen fog megjeleni Pesten. A küldöttség innsbrucki útjáról Almásy a képviselőház augusztus 16-i ülésén számolt be.²⁷

Augusztus végén Almásy ismét több napra eltávozott Pestről. A teljhatalmú délvidéki kormánybiztossá augusztus 26-án kinevezett Beöthy Ödönnel ő is leutazott a Bácskába. Erre az indította, hogy a Járek és Temerin környéki küzdelmekben augusztus folyamán közel 3000 hevesi nemzetőr is részt vett. Másrészt személyesen is meg kívánt győződni a délvidéki magyar haderónél uralkodó viszonyokról. Augusztus 19-én a magyar csapatok másodjára is sikertelenül próbálták elfoglalni a szerbek legerősebb bácskai megerősített táborát, Szenttamást. A kudarc tovább növelte a képviselők ellenszenvét a délvidéki magyar csapatok parancsnoka, báró Philip Bechtold altábornagy és tisztikara ellen. Bechtold hamarosan lemondott, s egy időre Mészáros Lázár hadügyminiszter vette át a délvidéki erők irányítását. A parancsnokváltással azonban nem lettek sikeresebbek a magyarok, augusztus 30-án a szerbek elfoglalták a hevesi nemzetőrök által is védett Temerint és Járekot. A két településben, közvetlenül elestük előtt, megfordult Almásy is. A Közlöny Délvidéken tartózkodó egri levelezőjének híradása szerint: „Beöthy Ödön úr kir. biztosunk, Almásy Pállal Újvidékre, s Péterváradra hadügyministerünk után, ki tegnap (augusztus 28-án – H. J.) reggel utazott el Péterváradra, – útnak indulván, Ó-Kérnél tovább nem mehettek lovak hiánya miatt, mivel az ottani lovak a katonaság alá Temerin felé voltak kirendelve; Beöthy Ödön kir. biztos úr Verbászra visszajött, Almásy Pál, Sennyey és Szapáry grófok azonban tovább mentek, hihetőleg Péterváradra el is jutottak.” Az idézett tudósításból kitűnik, hogy Almásyból nem hiányzott a személyes bátorság, sőt személyét időnként feleslegesen is veszélynek tette ki. Társaival egyébként minden bonyodalom nélkül megérkezett Péterváradra. A következő napokban visszautazott Pestre.²⁸

A szeptemberi válságtól decemberig

Fontos megbízás hárult Almásyra a szeptemberi kormányválság idején is. A pozíciójában újból megerősödött birodalmi vezetés augusztus végén és szeptember elején nem volt hajlandó érdemben tárgyalni sem a magyar minisztériummal, sem az országgyűlés

27 KÖZLÖNY 1848. július 25., 26., 27., augusztus 18.

28 KÖZLÖNY 1848. szeptember 1., 2.

küldöttségével. Az augusztus 31-i István nádorhoz elküldött államiratban kísérlet történt az áprilisi törvények egyes részeinek visszavonására is, pl. az önálló magyar had- és pénzügyminisztérium megszüntetésére. Ilyen körülmények között szeptember 11-én a Batthyány-kormány kénytelen volt lemondani. Szintén ezen a napon István nádor levélben közölte Pázmándy Dénessel azon szándékát, hogy kormány hiányában átveszi a végrehajtó hatalom irányítását. Ezt a képviselőház alkotmányellenesnek nyilvánította, s a kormányzati feladatok ellátásával Szemere Bertalant és Kossuth Lajost bízta meg. Ugyanakkor a nádorral sem akartak végleg szakítani, s ezért a képviselőház határozatainak való megnyerése érdekében az esti órákban egy öttagú küldöttséget menesztettek hozzá. Ennek vezetője Almásy Pál lett.

Almásy kiküldetése eredményéről még a késő esti órákban beszámolt a képviselőházban. Elmondta, hogy Pázmándynak írt levelét a nádor nem tekintette hivatalosnak, s azért nem volt rajta miniszteri ellenjegyzés. A képviselőház másik határozatára adott nádori választ Almásy a következőképpen tolmácsolta: *„sajnálja, hogy az ő mellőzésével méltóztatták Kossuth és Szemere urakat a kormány folytatásával megbízni, mert ő azt hiszi, hogy 1848-ban megmutatta, mit tud és mit tett ezen hazáért, s annál fogva ezen mellőzést bizalmatlanságnak nézi. Mondta, miképp ez az egyetlen eset volna, hogy ha a ház bizalmát elvonná tőle, még arra is kész lenne, hogy szeretett és imádott hazáját elhagyja. Kijelentette, hogy míg a ház törvényesen jár el, addig ő reá mindig számolhat, azontúl egy percig sem.”* A nádor tehát elállt a végrehajtó hatalom irányításának az átvételétől, ezt tulajdoníthatjuk Almásyék meggyőző érvelésének is, de Szemere és Kossuth ügyvezető kormányzását nem volt hajlandó támogatni. Ennek bekövetkezése esetén felvetette esetleges lemondását is.

Almásy beszámolójára azonban úgy tűnik, nem figyeltek eléggé a képviselők, vagy félreértették azt, mert mellőzve a nádor esetleges lemondását, Kossuth éljenzésébe törtek ki. Ez újabb felszólalásra készítette Almásyt: *„Úgy látom nem méltóztattak megérteni. Öhercegsége azt mondta, hogy ha a ház elvonná tőle a bizodalmt, akkor arra is kész volna, hogy szeretett és imádott hazáját elhagyja. Nem ezen esetre vonatkozólag, hanem általánosan értve a bizodalmtatlanságot.”* Ez a második felszólalás elérte a célját, mivel a képviselőház úgy döntött, hogy másnap ismét küldöttséget meneszt a nádorhoz, amelynek a képviselők István főherceg iránti bizalmát kellett kifejeznie. A küldöttség vezetésével ismét Almásy Pált bízták meg, aki eljárásáról szeptember 12-én a déli órákban számolt be a képviselőházban: *„Ő cs. k. főhercegsége örömmel fogadta, hogy a ház meggyőződött arról, miként a tegnapi napon a házelnökhöz írt levelében törvénytelenséget elkövetni nem kívánt, s nem is követett el; örömmel fogadta pedig ezt annyival is inkább, mert a ház bizalmát nem csak a küldöttség szavaiból értette meg, hanem tettel is bebizonyult előtte akkor, midőn a ház mai napon intézett levelét elfogadta.”* A nádorban való bizalom kinyilvánítása szerepet játszott abban, hogy István főherceg hajlandó volt tovább vinni hivatalát. István főherceg még szeptember 12-én újból gróf Batthyány Lajost bízta meg kormányalakítással, így a végrehajtó hatalom kérdésének az ügye egyenlőre lekerült a napirendről.²⁹

Szeptember 11-én bekövetkezett a horvátok régen várt támadása is. A szeptember 29-i pákozdi győzelem és Jellačić seregének kivonulása a külső fenyegetettséget nem szüntette meg. Így a képviselőház tevékenységét jórészt a védekezés megszervezése tette ki a következő hónapokban. Ilyen volt pl. az Országos Honvédelmi Bizottmány (továbbiakban OHB) létrehozása, amely október 8-tól a végrehajtó hatalom irányítója lett, a honvéd újoncosz

29 KÖZLÖNY 1848. szeptember 13., 14.

megkezdése és az 5 forintos papírpénzek kibocsátása. A képviselőház rendes ügymenetét az is megnehezítette, hogy nagyon sok képviselő elutazott a fővárosból. A legtöbben különböző kormánybiztosi megbízásokat kaptak. Almásy szeptemberben és októberben úgy tűnik majdnem mindvégig Pesten tartózkodott. Egy adatunk van arra, hogy a Jellačićot követő magyar hadseregnél tartózkodott. Csány László fő kormánybiztos Győről keltezett, október 7-i Pázmándynak írt jelentését Almásy továbbította a címzettnek.³⁰ Október 10-hez kapcsolódik 1848-ban az egyetlen képviselőházi elnöksége. Ezen a napon mondta ki a képviselőház, hogy a képviselők nagy számban való távolléte ellenére is tovább ülésezik. A képviselőház tevékenysége ekkor és a későbbi hónapokban is elsősorban a harctéri jelentések meghallgatásából és az azokra való reagálásból állt. Október 10-i dátummal látott napvilágot két nemzetgyűlési határozat is, amelyet Almásy Pál írt alá Ludwigh János képviselőházi jegyző mellett. Az egyik a külföldön tartózkodó katonákat és civileket szólította fel hazatérésre. A másik az országban állomásozó császári-királyi serezeket kötelezte a nemzeti színek használatára, illetve felszólított minden törvényhatóságot az OHB-nak való engedelmességre.³¹

November folyamán rövid ideig Almásy is kapott kormánybiztosi megbízást. Erről csak a feldunai hadsereg mellett teljhatalmú kormánybiztosként tevékenykedő Csány László OHB-nak írt november 6-i jelentéséből szerezhetünk információkat. E szerint: „*Almásy Pál követ ur Mosony városába mint kormány Biztos a végett küldetett, hogy onnét az ellenségnek élelmezésére szolgálándókat elszálítsa, részünkről az intézkedések akkint tétettek ez érdemben, hogy nem csak Mosonyban, de Óvárot, Komáromban, Győrben, Sopronban minden a nép élelmezésére nem szükséges gabona mennyiség a Komáromi Várba szálítassék, ennek eszközlésére Kis Miklós őrnagy ur küldetett ki az ott levő kormány biztosokkal közre munkálándó. Almásy Pál ur is elutazott mai napon rendeltetési helyére.*” Az idézetből kitűnik, hogy Csány már előbb megtette a szükséges intézkedéseket a felesleges gabonakészletek elszállítására, így Almásy csak ezek végrehajtásába kapcsolódott be. A felesleges gabona elszállítása azért volt szükséges, mert számítani lehetett a császári haderő támadására, a komáromi erődítményt pedig több hónapra elegendő készlettel kellett ellátni. Megbízását hamar teljesíthette, mert Almásy nem szerepel azon kormánybiztosok között, akikkel Csány tartós munkakapcsolatot alakított ki november-december folyamán.³²

Kormánybiztosként Heves megyében és a Délvidéken

1848 decemberében ismét több képviselő kapott kormánybiztosi megbízást. Közöttük találjuk Almásy Pált is, akit december 10-én Recsky Andrással – utóbbi az abádi kerület országgyűlési képviselője – együtt neveztek ki kormánybiztosnak Heves vármegyébe. Ki nevezésük gróf Franz Schlik császári altábornagy december 6-i felvidéki betöréséhez kapcsolódott. Ennek lehetőségéről, illetve megtörténtéről Irányi Dániel felső-magyarországi teljhatalmú kormánybiztos és Pulszky Sándor ezredes, az északkelet-magyarországi hadmegye parancsnoka folyamatosan tájékoztatták az OHB-t. December 9-én Kossuth azonos tartalmú levelet írt Irányinak és Pulszkyknak is. Ebben a szükségesnek vélt utasítások és

30 KLÖM XIII.: 128. o., HERMANN Róbert 1998. I. k. 356–357.

31 KÖZLÖNY 1848. október 12., 19.

32 OL H 92 ONHT 1848: 7968., HERMANN Róbert 1990. 161–166., 176–179.

erősítések küldésének ígéretén túl azt is közölte, hogy „*Almásy Pált, Recsky Andrást [és Tamássy (helyesen Tamásfy – H. J.) kapitányt küldöm Hevesbe, felkölteni a népet, kivált lovasokat...*”³³

A december 10-én kelt kinevezésük feladataikat is megszabta. „*Értésére esvén a honvédelmi bizottmánynak, miszerint Sáros vármegyébe egy bizonyos Schlick nevű rablófőnök üttöt be féktelen csordáival, intézkedni kell, hogy innen ki se is mehessen. Ennélfogva Önök is kiküldetnek Heves vármegyébe a népfelkelést organisálni, s azt Pulszky Sándor alezredes parancsa alá indítani. Az organisatióban fő tekintettel legyenek Önök a lovasságra, gyalogság a kormány által tett egyéb intézkedések mellett egy két zászlóalj is elég, de lovasság mentül több, annál jobb...*” Szintén december 10-én, Kossuth az OHB nevében Heves megye népéhez is intézett egy felhívást a Schlik elleni felkelés érdekében. Ez tartalmazta: „*...mivel a kormány hol kell, ott segít, annyival inkább megvárja, hogy hol a közhaza veszélye kiált, ott a védő karok ne vesztegeljenek. Fel hát Hevesnek magyar népe! a haza hív védelmére! Keljen fel a Tiszának derék lakossága, s mint tavaszkor a folyó, úgy öntse el a rabló csordát. Fel kivált ti, fürgé magyar lovasok, kik mint a villám szoktatok jární, kik előtt a földre omol az ellenség. Fel mentül többen!*” A felhívás záró részében itt is közölte Almásy és Recsky kormánybiztosí kinevezését.³⁴

Almásy és Recsky kinevezésével a kormánybiztosok száma Heves vármegyében négyre emelkedett. Szeptember 20-ika óta itt tevékenykedett Puky Miklós (másodalispán és a halmai kerület országgyűlési képviselője), akit a megyére eső újoncok kiállításával és az Egerben alakuló 26. honvédzászlóalj megszervezésével bíztak meg. Halasy Kázmér (a Tiszai járás egyik alszolgabírája) december 4-én a Szolnokról történő állami és katonai szállítások felügyeletét látta el. Recsky megbízatása csak a Tiszai járásra terjedt ki. Puky és Recsky alárendelt viszonyba került Almásyval, aki magát tartományi – vagyis az egész megyére kiterjedő hatáskörrel rendelkező – kormánybiztosnak nevezte. Alárendeltségébe került a megyei felkelés rendezésére a következő napokban kormánybiztosnak kinevezett Papp Pál is (a kápolnai kerület országgyűlési képviselője). December 13-tól meghatározott külön feladattal, a 17. honvédzászlóalj Komáromból Miskolcra való átszállításával, Németh Albert (a tiszánai kerület országgyűlési képviselője) is kormánybiztosként tevékenykedett rövid ideig a megyében. Almásy ugyanakkor Szemere Bertalan alárendeltségébe került, akit december 13-án nevezett ki az OHB Irányi Dániel helyett felső-magyarországi kormánybiztosnak, az előbbitől kiterjedtebb jogkörrel.³⁵

Almásy december 12-én érkezett meg Egerbe. A megyei központi bizottmány ekkorra már megtette az első intézkedéseket Schlik ellen. Irányi Dániel már november folyamán arra szólította fel Heves megyét, hogy tartsa készen nemzetőreit egy esetleges ellenséges betörés elhárítására. Az erre vonatkozó készütségi intézkedést a november 27-i bizottmányi ülés ki is adta a három nemzetőrszászlóalj parancsnokának. Az egri központú I. zászlóalj parancsnoka Lenkey Károly nemzetőr őrnagy, a gyöngyösi központú II. zászlóalj ideiglenesen Panker Gábor nemzetőr százados, majd Beniczky Attila nemzetőr őrnagy, míg a mezőtúri központú III. zászlóalj Mesterházy István nemzetőr őrnagy volt. Utóbbi decem-

33 KLÖM XIII.: 427.

34 OL H 2 OHB 1848: 4946., 5064. – közli KLÖM XIII.: 431.

35 Pukyra – HAJAGOS József 1996. 114-129.; Halasyra – HML IV-1/a 152. k. 2749., KÖZLÖNY 1848. december 7.; Papp Pálra – OL H 123 jegyzőkönyvi másolatok; Némethre – OL H 2 OHB 1848: 5409., KLÖM XIII.: 444., Szemere kinevezése – OL H 2 OHB 1848: 6029.

ber 10-én lovas nemzetőreivel az aradi ostromsereghez lett rendelve, távollétében Teleky Lajos nemzetőr százados látta el a zászlóalj parancsnokságát.³⁶

Irányi december 7-i levelében, amelyben arról tudósított, hogy Schlik serege elfoglalta Bártfát, már mozgósítható nemzetőreinek minél előbbi Kassára való indítására szólította fel a megyét. Erre a megyei bizottmány december 9-én elrendelte, hogy a nemzetőrség második negyede december 17-re gyülekezzen össze Füzesabonyba és Mezőtárkányba, ahonnan december 19-én fognak elindulni Mezőkövesdre. A kiindítandó 3000 nemzetőr parancsnokságával Beniczky Attilát bízták meg. A tisztségviselőknek össze kellett gyűjteniük a fellelhető fegyvereket. A szükséges élelmiszerek és előfogatok biztosításával Halasy Gáspár főszolgabíró, Elek Mihály számvevő és Pok György polgári biztosok lettek megbízva.³⁷

A december 12-én Almásy elnökletével összeülő bizottmány azonban már a korábbiól fenyegetőbb helyzettel találta szembe magát. Schlik december 11-én Budamérnál szinte teljesen szétszórta Pulszky ezredes nemzetőrökből és újonc honvédekből álló rögtönzött seregét. Győzelmük után a császáriak bevonultak Kassára és szabaddá vált az út előttük egészen Miskolcig. A vereségről Gencsy László borsodi elsőalispán tudósította Heves megyét, s egyben a szükséges intézkedések megtételét is kérte. Ennek következtében a 3000 nemzetőr összegyülekezését december 15-re hozták előre, akiknek másnap kellett volna elindulniuk Miskolc felé. Ide rendelték december 16-i kiindítással a Recsky András által Szolnokra összegyűjtött 800 nemzetőrt is a Tiszai járásból. Az OHB-nak írt december 12-i jelentésében ennek megfelelően Almásy már 4000 nemzetőr közeli kiindításáról számolt be. Almásy és a bizottmány azzal is számolt, hogy esetleg nagyobb erők mozgósítása is szükségessé válhat, ezért meghagyták a zászlóalj parancsnokainak, hogy a második negyeden kívülieket is tartsák készenlétben.³⁸

Almásy és Recsky kinevezési okmányában az OHB minél nagyobb lovas csapat kiállítását is szorgalmazta. A megyében csak Mezőtúron és Dévaványán volt közel 100 lovas nemzetőr, de ezek Mesterházy őrnaggyal mint említettük, bevonultak az aradi ostromsereghez. Így a 800–1000 főre tervezett lovas csapatot meglévő alapok nélkül kellett rövid idő alatt megszervezni. A december 12-i bizottmányi ülés településekre lebontva megállapította, hogy a Tarna, a Gyöngyösi és a Mátra járásoknak hány lovast kell kiállítania. A Tiszai járásban Recskynek kellett újabb 200 lovast kiállítania. A kiszabott létszámot a „végzés vételeztől számítandó három nap alatt szabad ajánlat útján, vagy ha úgy nem telnék Elnök Kormánybiztos által kifizetendő becsár mellett beszerzendő kardokkal fölfegyverezve” Füzesabonyba kellett összegyűjteni. A lovasoknak 10 pengő forint foglalópénzt és a honvédekével megegyező 8 krajcáros napidíjat határoztak meg. Az OHB a lovasok esetében 5–6 hetes szolgálati idővel számolt, ezt azonban a bizottmány 8 hétben állapította meg. A Tiszai járás Törökszentmiklóson gyülekezni rendelt lovasainak parancsnokságával Tamásfy Lajos századost, aki korábban a bábolnai ménesnél szolgált, míg a többi 3 járás lovasainak a parancsnokságával Lenkey Károly őrnagyot bízták meg.³⁹

Almásy december 12-én az éjjeli órákban feltételezhetően elutazott Miskolcra, mert jelentését azzal fejezte be, hogy „Gentsy László kormánybiztos meg hívot engem is Miskolcra, és még ma éjszaka oda utazok, hogy az ott elhatározandó hadi terv szerint a nép felke-

36 OL H 92 ONHT 1848: 7081., 7578., HML IV-1/a 152. k. 2622., 2794., BONA Gábor 1983., HAJAGOS József 1995. 95–99.

37 HML IV-1/a 152. k. 2716.

38 OL H 2 OHB 1848: 5803., HML IV-1/a 152. k. 2718., 2722.

39 OL H 2 OHB 1848: 5803., HML IV-1/a 152. k. 2719.

lési működésem folytassam.” Miskolcon találkozhatott Gencsyn kívül Irányi Dániellel is és a következő napokban tett intézkedései a velük folytatott megbeszéléseken alapultak. Pulszky Sándor ezredessel azonban feltehetően nem sikerült találkoznia. Mint látni fogjuk Pulszky a kormánybiztosoktól eltérően ítélte meg a helyzetet, különösen a nemzetőrök és a népfelkelők használhatóságát.

A december 12-én megtett intézkedések végrehajtása elé azonban komoly nehézségek tornyosultak. Az egyik ilyen probléma az összegyülekezés közeli határideje volt. Teljesítése a megyei, illetve a járási tisztségviselők határozott közreműködését igényelte. Ez szükséges volt az otthon maradók készültségben tartására is. Ennek megfelelően Almásy december 15-én részletes utasítással látta el a fő- és alszolgabírókat, illetve Eger, Gyöngyös, Szolnok és Mezőtúr előljáráóságait. Felhívta a figyelmüket arra is, hogy készüljenek fel a népfelkelés esetleges mozgósítására is. Nyomatékosan felhívta őket arra, hogy Schlik mozgulatai szükségessé teszik *„a jelen honvédelmi intézkedések igen gyors teljesítését, csak így lehetvén a Magyar tábort személyesen vezetendő Hadügy Minister Mészáros Lázár Úr munkálatainak sikert biztosítani és az ellenséget minél előbb legyőzni.*”⁴⁰

Almásy szükségesnek tartotta a megye lakosságának buzdítását és bátorítását is. Ebből a célból december 14-én egy felszólítást fogalmazott a *„megyei néphez*”. Ebben hivatkozott a történelemre, konkrétan a hevesiek törökök elleni helytállására. Bátorított a közelmúlt eseményeivel is. *„Legyőzetett a Horvát rabló sereg túl a Dunán, foglyúl esett legnagyobb része; kiűzetett a pártos Jellacsics az országból. És e gyors győzelmet a fegyvertelen a gyakorlatlan nép nyerte, – a nép, mellynek fegyverei csak a hazafiság, egyetértés és kitartás valának. Így győzendjük le Schliknek rabló polyák seregét innen a Tiszán...”*⁴¹ Az idézetből kicseng az a politikusok körében elterjedt optimizmus is, amely az október 7-i ozorai diadalból kiindulva lehetségesnek tartotta kisebb császári hadoszlopok fegyverletételre kényszerítését csekély létszámú rendes katonasággal is, ha azt nagy létszámú nemzetőrség és népfelkelés támogatja. A felhívás nyomtatott példányait Almásy mellékelte a már idézett december 15-i rendeletéhez, hogy azokat a szolgabírók tegyék közzé.

Almásy december 15-ike utáni intézkedéseit nagyban befolyásolta Pulszky Sándor ezredes Heves megyéhez írott levele. Ennek csak tartalmát ismerjük a megyei bizottmány december 15-i ülésének jegyzőkönyvéből. E szerint Pulszky arra kérte a megyéket, hogy csak löfegyverekkel ellátott, s azzal bánni tudó nemzetőröket küldjék a miskolci táborba.⁴² A politikusok előbbieken vázolt optimizmusával szemben ugyanis Pulszky semmiféle sikert nem remélt a nemzetőröktől és a népfelkelőktől, sőt azok véleménye szerint csak akadályozzák a hadi munkálatokat. Nézetei a december 11-i budaméri vereségéből táplálkoztak.

Irányi és Pulszky gyakran eltérő intézkedéseinek Szemere Bertalan és Mészáros Lázár kinevezése vetett véget. Szemere december 16-án, Mészáros december 18-án érkezett meg állomáshelyére. Szemere Miskolcra érkezése előtt, december 15-én rövid időre Egerbe is betért. Nincs adatunk Almásy és Szemere személyes találkozására. Előbbi ezen a füzesabonyi táborba utazott. Ez azonban nem zárja ki személyes találkozásukat, mivel Miskolc felé Szemere feltételezhetően átutazott Füzesabonyon. Innen meríthette másnapi, a felső-magyarországi lakossághoz intézett felhívásának azon részletét is, miszerint: *„Csak Hevesben 4-5000 válogatott nemzetőr áll készen, és ezernél több lovas.*” Felhívásában Szemere

40 OL H 123 Almásy Pál 1848. december 15-i rendelete.

41 OL H 123 Almásy Pál 1848. december 14-i felhívása (nyomtatvány).

42 HML IV-1/a 152. k. 2725.

némileg reagált Pulszky ezredes Heves megyéhez írott levelére is. Kijelentette benne, hogy: „*A nemzetőrség és népfelkelés alkalmazására nézve a hadügyminiszter úr terve szerint*” fog intézkedni. Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy kiindításukat Mészárostól tette függővé, addig azokat csak készenlétben kellett tartani.⁴³

Szemere Heves megyéhez írott december 17-i rendelete – melynek tartalmát csak a december 19-i bizottmányi ülés jegyzőkönyvéből ismerjük – a következőket tartalmazta: „*a fővezérséget átvett Hadminister Mészáros Lázár további rendeletéig gyalog fegyveres erejét egy helyt összpontosítsa – a lovasság pedig azonnal Keresztesen, Emődön, Ónodon keresztül alsó Zsolczára indíttassék...*” Ugyanezen a napon a kormánybiztosokhoz írott rendeletében Szemere önkéntes vadász csapatok felállítását is kívánatosnak tartotta. (A vadászok hegyvidéki terepen jól alkalmazható, célzott lövésekkel harcoló katonák voltak.) Ez feltehetően szintén egri tapasztalatai alapján fogalmazódott meg benne. Itt Almásy már december 14-én utasította erre Rózsa Károly polgármestert, s annak szerveződése Gáhy József nemzetőr százados vezetésével már meg is indulhatott Szemere látogatásakor. Szemere rendeletét megelőzve, feltehetően azzal előzetesen megbeszélve, Almásy december 16-án Gyöngyöst is arra utasította, hogy a nemzetőrség és a népfelkelés mozgósítása helyett 3 nap alatt szervezzen egy 120 főből álló vadász csapatot.⁴⁴

Mészáros Lázár Miskolcra utaztában szintén betért Egerbe. A *Közlöny* egri levelezője erről december 19-én tudósított: „*A hadügyminister tegnapelőtt érkezett Egerbe, tiszte szerint körülnézni; innen fellebb vette útját a Mátra környékét megszemlélni, s már, mint hallók, Miskolcon várja vadászcsapatainkat.*” Az idézetből kitűnik, hogy Mészáros is egyetértett Almásy és Szemere vadász csapatokra tett intézkedéseivel. Szemere OHB-nak írt december 19-i jelentése alapján, miszerint a „*hadügyminiszterrel eddigi nézeteink rokonok*”, arra következtethetünk, hogy más katonai kérdésekben is egyetértettek. Ez pedig azt jelentette, hogy Heves megyének Szemere december 17-i rendeletének megfelelően a legsürgősebben ki kellett állítania az egri és a gyöngyösi vadászokat, valamint az önkéntes lovas nemzetőröket. Ennek megfelelően Almásy is ezekre koncentrált a figyelmét.⁴⁵

Egerben a vadászszázadba meg volt a kellő jelentkező. A *Közlöny* levelezője 150 feletlinek, Almásy december 20-i jelentésében 166 főben, egy a január 4-i kassai ütközet előtt készült kimutatás 120 főben adta meg a létszámát. A század parancsnoka, Gáhy József nemzetőr százados december 23-i Miskolcon kelt kimutatása szerint az alakulat 141 főből állt. Sok volt közöttük a városi hivatalnok, illetve beállt közéjük a lakosok körében igen népszerű Sisvay Márton lelkész is.⁴⁶

Nagyobb problémák jelentkeztek Gyöngyösön. Jakab Mihály polgármester december 17-én még csak 20 fő jelentkezéséről tudott beszámolni a városi közgyűlésnek, s felszólította a testületet, hogy tegye meg a szükséges intézkedéseket a december 19-i kiállításra. A közgyűlés a következő határozatot hozta: „*... hogy azok kik jelen vadász csapatban nyolc hetekre vállalkozni kívánnának, napjára fejenként az állománytól nyert, s fizetendő napi díjjal együtt 40 ezüst xkkal (krajcárokkal), mellyek közadóban lesznek kivetendők, fognak jutalmaztatni...*” Másrészt arra szólította fel a városi nemzetőrség tisztjeit, hogy világosítsák fel beosztottaikat arról, *ha a kívánt 120 főből álló vadász csapat alakul, s a megajánlott fizetéssel Táborba induland, mind a Nemzetőrség; mind pedig az összes népfelkelés* [ki-

43 OL H 2 OHB 1848: 5640., 6029.

44 HML IV-1/a 152. k. 2800., HL 1848/49 5/288., OL H 2 OHB 1848: 6029.

45 KÖZLÖNY 1848. december 30., OL H 2 OHB 1848: 6190.

46 KÖZLÖNY 1848. december 30., HML IV-1/a 152. k. 2793., HL 1848/49 6/6. 51/135., OL H 83 2. d. 2/a.

indítása] *Kormánybiztos Almásy Pál rendelete nyomán meg szüntetni fog...*” A határozatból kitűnik, hogy a közgyűlés a törvényben előírtnál (8 krajcár) csak jóval magasabb napi díjjal tudta elképzelni a kívánt létszám kiállítását. A napidíj meghaladja a nehézségekkel számoló Szemere által előirányzottakat is. Ő a lovas nemzetőröknek 16, a gyalogosoknak 12 krajcárban határozta meg a napidíjukat. Ilyen pénzügyi feltételek mellett végül kiállt a kívánt létszám, amely csupa fiatal emberből állt. Ez arra enged következtetni, hogy többségük nem rendes nemzetőr, hanem felfogadott helyettes volt. A gyöngyösi századba beállt 7 ferencendi szerzetes is (Kruppai Caius, Parsiczki Simon, Haraszi Jakab, Szombati Ambros, Nagy Emil, Erdős Aurél papnövéndékek és Horváth Joachim laikus szerzetes). A nehezen kiállt csapat december 20-án indult el Miskolcra.

A csapat létszámán kívül probléma támadt a fegyverzettel is. A városi előjáróság szerint ezek megfelelőek voltak, de nem ítélték annak a miskolci táborban. Szemere rendeletére Recsky András, aki akkor már Almásy mellett tevékenykedett, december 24-én arra szólította fel a várost, hogy alkalmas fegyverekkel lássák el vadászaikat. Ennek következtében az összes városban található puskát össze kellett gyűjteni 3 nap alatt, hogy azokat elszállítsák Miskolcra. Ennek mikénti végrehajtásáról nincsenek adataink.⁴⁷

Almásy Füzesabonyból írt december 20-i jelentésének kivonata a következőket tartalmazta a vadászokról: „*A vadász csapatból 116 Xber (december) 20-án Miskolcra leszen. A gyöngyösi 120, Xber 21-én Miskolcra leszen.*” Mészáros Lázár december 22-én a megérkezett vadászokról a következőket jelentette az OHB-nak: „... ki állított heves (sic!) megye Egerből és Gyöngyösből 300 jó felfegyverzett vadászokat, melyekre sokat bízni!! reményem van.” Egy december 25-i létszámkimutatás alapján a két század együttes létszáma lényegesen kisebb, mindössze 246 fő.⁴⁸

A két vadászszázadtól nagyobb erőfeszítést igényelt az önkéntes lovas nemzetőrök kiállítására. A települések előjárói a szolgabíráktól és az esküdtektől előbb csak határozott figyelmeztetést kaptak a lovasok kiállítására. Példa erre Kürthy Ferenc alszolgabíró Tiszánához intézett december 15-i utasítása: „*Az ellenség előrenyomulása szükségelvén, hogy a nemzetőrség lovon menjen táborba, ezennel meghagyom, hogy t.nánai lovas nemzetőrök készen legyenek, hogy midőn tudatom velek, hogy minő számmal s mikor induljanak – készen lehessenek s rögtön menjenek.*” A figyelmeztetés után hamarosan a részletes utasítást is megkapták. A tiszánaiakat az ügyben eljáró Szekerka Miklós esküdt december 17-én a következőkre utasította: „*Ezennel meghagyom, hogy rögtön minden módokat elkövetve 17 lovas nemzetőr t.nánáról (sic!) ki allitassék, kik önként ajánlkoznak, de lovak alkalmas nem volna, a helységben található alkalmas lovat kell neki adatni, azt megbecsülvén, s holnap reggeli 9 órára Poroszlón legyenek, bagázia egynek sem szükséges, mert azonnal 10 ezüst ftot s 8 pxrt (pengő krajcárt), s lóportiót kapnak, de mégis ha a kiállítás nem teljesíthetnének, írják össze az alkalmas 17 legényt s nyeret, kijelentvén, ki a kormánybiztosi rendelet ellenére ki nem állna, mint hazaáruló fog büntettetni.*”⁴⁹ (Az említett kormánybiztos ebben az esetben Recsky András volt.) Hasonló volt az eljárás más települések esetében is, így a lovas nemzetőrök december 18-án, s a következő napokban gyülekezni kezdtek Füzesabonyban. A vadászokéval megegyező magas foglaló pénz itt is szerepet játszott a kívánt létszám kiállításában.

47 HML V-101/a 16., DEZSÉRI BACHÓ László 1939. 50.

48 HL 1848/49 6/6., 6/419., OL H 2 OHB 1848: 6553.

49 OL H 123 Kürthy Ferenc 1848. december 15-i és Szekerka Miklós 1848. december 17-i rendelete.

Azonban jelentkeztek más természetű problémák. A Füzesabonyban gyülekező lovasokról Almásy december 20-i jelentésében a következőket írta: „*A hevesi lovas csapatot, mely 1000-re alkalmasint felszaporodik, fegyvertelen és rendezetlen, s együtt lovaglásra épen gyakorlatlan volta miatt csak a legközelebb jövő hétfőn, az az Xber 25-én fog utnak indítani. Az úti rend – merre a hadi terv szerint tartaniok kell, vele előre tudatandó leszen.*” A fegyvereken ebben az esetben kardokat kell értenünk. A december 12-i megyei bizottmányi határozat, mint említettük szabad ajánlat, illetve az Almásy által meghatározott becsár révén kívánta beszerezni őket. Azonban elég hamar kiderült, hogy az így beszerzendő kardok nem lesznek elegendők. Ezért Almásy az OHB-tól 400 kardot kért. Ezt a jelentését nem ismerjük, de december 20-án megújította kérelmét: „*A hevesi önkényes lovas csapat számára közelebb kért 400 kardot kérem haladéék nélkül ide küldetni: mert fegyver nélkül nem boldogulhatunk.*” Kossuth december 21-én utasította Láhner György ezredest, a hadügyminisztérium tüzérségi és felszerelési osztályának a vezetőjét, hogy küldje el az igényelt kardokat Füzesabonyba. A fegyverzet azonban a kormány által küldött kardok ellenére is tarka képet mutatott, akadtak olyanok, akik csak csákánnyal voltak felszerelve. Nehéz volt a nyergek, lószerszámok és egyéb felszerelési tárgyak beszerzése is. Ezért Almásy Makay Lajos megyei főpénztárnokot arra utasította, hogy szedje be az egri lakosoknál található nyergeket és lószerszámokat. A megyei bizottmány december 19-i határozata erre utasította Schaffner János egri főbíróat is.⁵⁰

A rendezetlenség és a gyakorlatlanságon szigorú vezénnyellett és rendszeres gyakorlattalással lehetett volna némileg javítani. Az utóbbihoz azonban időre lett volna szükség, ez pedig a legkevesbé állt rendelkezésre. Mészáros Lázár – Kossuth Lajos előrenyomulásra való felszólítására – december 23-án azt válaszolta, hogy „*csak a ruházat, fegyverzet, és némüleg a hevesi lovas osztály meg nem érkezése hátráltatja innenti elé mozdulásomat, addig is a Forróig a kassai országúton a tér el van foglalva, és némüleg védve úgy; hogy amint a mondott hevesi lovas csapat elérkezik, aznap hidas németibe (sic!) lesz az előőrségem.*” Kossuth Mészáros jelentésének küldetére december 24-én a következőket jegyezte rá: „*Almásy Pálnak írni, hogy csak a Hevesi csapat meg nem érkezése hátráltatja a sereg támadása (sic!).*” Az idézetben foglaltak szükségessé tették a lovas nemzetőrök lehető leggyorsabb kiindítását. A szervezési és a felszerelési nehézségek miatt azonban a december 25-i kiindulást nem tudták teljesíteni, az másnapra tolódtott, s december 28-án érkeztek meg a miskolci táborba. Almásy december 26-i OHB-nak írt jelentésében az elindult lovas nemzetőrök számát 1227 főben és 1240 lóban adta meg. Az állomány kimutatás szerint ebből két század a Nagykun-ságból volt felállítva, így csak hat század volt Heves megyei.⁵¹

Problémát jelentett a lovas nemzetőrök parancsnokának személye is. December 12-én erre a tisztségre Almásy és a megyei bizottmány is egyaránt Lenkey Károly nemzetőr őrnagyot szánta. Lenkey zászlóaljának parancsnokságát átadva Babits István nemzetőr századosnak, hozzá is kezdett a lovas nemzetőrök szervezéséhez. Almásy december 20-án arra kérte az OHB-t, hogy a „*hevesi lovas csapathoz Lenkey őrnagyot alezredesül, Tamásfy urat pedig őrnagynak*” nevezze ki. Ennek következtében az OHB rendeletére Nádosy Sándor ezredes, a hadügyminisztérium katonai osztályának a vezetője, arra szólította fel Kiss Károly alezredest, a belügyminisztérium nemzetőrségi osztályának elnökét, hogy Lenkeyt „*nemzetőrségi*

50 HL 1848/49 6/6., OL H 2 OHB 1848:6225., HML IV-1/a 152. k. 2802., DEZSÉRI BACHÓ László 1939. 50.

51 OL H 2 OHB 1848:6553., 7118., HL 1848/49 6/479.

alezredesül, s a tiszáninneri önkéntes mozgó sereg főparancsnokául leendő kinevezés végett, a Honvédelmi bizottmányhoz” terjessze fel. A felterjesztést a belügyminisztérium nemzetőrségi osztálya, némi késlekedéssel december 27-én meg is tette, de úgy tűnik az elakadt az OHB adminisztrációjában. A nemzetőrségi osztály Nádossy december 26-i ismételt kérésére, amit Almásy alábbiakban idéző December 21-i jelentése váltott ki, átiratában a következőképpen reagált: „a honvédelmi bizottmánynak megtette az ajánlást, de arra, mert hason nemű több ajánlatoknak mind edig mi eredménye sem lön, hiszem hogy a hadügyminisztériumnak inkább sikerend e tárgyban valami kinevezést kivívni.” Lenkey kinevezése végül is december 23-i dátummal történt meg. Az nem derül ki a kinevezésből egyértelműen, hogy a hangzatos „tiszáninneri önkéntes mozgó sereg” főparancsnoksága csak a Heves megyéből kiindított, vagy az összes Miskolc környékén állomásozó nemzetőrt jelenti-e.⁵²

Lenkeynek azonban úgy tűnik, ekkor más beosztás elnyerésére is volt lehetősége. Ezzel kapcsolatban Almásy december 21-én a következőt jelentette: „testvérétől Lenkey János ezredestül ismét szorgalmaztatván, hogy Pestre siessen más újabb fontos katonai állomásnak elfoglalása végett”. Ez az eszéki várőrségi dandárparancsnoksága lett volna. A lovas nemzetőrök parancsnokságának a tisztázása érdekében Almásy arra kérte Kossuthot, hogy „...méltóztassék, mind az én mind Lenkeynek magunk mihez tartása tekintetéből határozattan nyilatkozni az iránt, vallyon Lenkey Károly őrnagy itt maradhat e tovább, és kineveztetik e a Hevesi lovas csapat főparancsnokának s Ezredesnek, helyébe pedig Tamásfy kapitány nemzetőrségi őrnagynak vagy nem?” Kossuth december 25-én valóban kérte a hadügyminisztériumot, hogy Lenkeyt nevezzék ki eszéki dandárparancsnokká, de ebből végül is nem lett semmi. A lovas nemzetőrök parancsnokává Lenkey helyett a belügyminisztérium nemzetőrségi osztálya december 24-én az alattyáni illetőségű báró Flödnig Ede nemzetőr őrnagyot nevezte ki. Kiss Károly alezredes a kinevezési okiratban a következőre utasította Flödniget: „A jászkunok már kiindultak, ön tehát siessen Miskolczra, hol azonnal a most nevezett hadnak vezérletét átvegye”, amelyről rögtöni tudósítást kért. A „jászkunok” kitétel abból származhat, hogy 2 század a Jászkun Kerülethez tartozó Nagykurságból lett Recsky által toborozva. Ez a névhasználat azonban megtéveszthette Kossuthot is, mert december 25-én azt jegyezte rá Almásy jelentésének hátlapjára, hogy „Nádossy ezredes úr a hevesi lovas ezred vezényletére proponáljon rögtön valami jó, testestül lelkestül magyar lovas főüsztet, kinek ezen sereg vezényletében néhány héten át kimutatandó buzgalmát a kormány kellőleg méltányolandja.” Mint utaltunk rá, Nádossy másnap a belügyminisztérium nemzetőrségi osztályának ismét Lenkeyt hozta javaslatba. Flödnig kinevezése ugyanakkor már továbbítva lett Egerbe. Ez azonban nem jutott el a címzetthez. Ezzel kapcsolatban Almásy Miskolcra azt jelentette az OHB-nak, hogy: „Flödnig Eduard már hat hét óta a Nagy Becskereki táborban lévén, annak a hevesi lovas nemzetőrsereg parancsnokává kinevezetéséről szóló oklevelet kézbesíteni nem lehetett, miért is azt ide mellékelve vissza küldöm. Ekép a hevesi lovas Flödnig Eduard őrnagy parancsnoksága alá át nem vevén, ha a tisztelt Bizottmánynak úgy tetszik akár Flödnig Edét Becskerekről felhívatni, akár helyette más parancsnokot kinevezni méltóztassék.”

Az idézetből kitűnik, hogy a hevesi önkéntes lovasok végül kinevezett parancsnok nélkül indultak el a miskolci táborba. Erről december 25-én számolt be Almásy az OHB-nak: „Lenkey Károly őrnagy úr, a hevesi lovas csapat eddigi főparancsnoka már Füzesabonyból megindulván, magát Elnök úrnál be fogja mutatni, távollétében a már alakított, de kard hiányában kellően fel nem fegyverzett hevesi lovas csapat 4 zászló alja közül mindegyiket a

52 HL 1848/49 6/6., OL H 2 OHB 1848: 6276., 9588., 9626.

maga őrnagya fogja vezérelni, mert Tamásy a magyar nyelvben és egyéb tulajdonaiban sokkal gyengébb, mint sem hogy az egész csapatot nép szerűleg vezetni, s annak egységét feltartani, lelkesedését éleszteni képes volna." Az ezred négy 2-2 századból álló osztályra volt tagolva, azonban az osztályparancsnokok közül is csak kettőt ismerünk: gróf Wartensleben Ágostont és Almásy Félixet. A többször említett Tamásfy Lajos az osztályparancsnokságot sem vállalta, s december 26-án visszautazott Pestre. A nyolc századparancsnok közül is csak három ismert: gróf Keglevich Gyula, Soldos Sándor és Pethes János. A névtelenség oka elsősorban későbbi szerencsétlen szereplésük, hiszen az ismertek nagyobb helyállásuk révén vannak megemlítve. December 28-án rendeltetési helyükre megérkezve az 1. osztály Sajószentpéteren, a 2. osztály Sajóecsegen és Sajókeresztúron, a 3. osztály Besenyőn és Szirma-benyőn, a 4. osztály Diósgyőrön és Füzesgyőrön szállásolt el.⁵³

A vadász és lovas csapatok megszervezésén és kiindításán kívül Almásynak foglalkoznia kellett a gyalogos nemzetőrség, valamint a népfelkelés mozgósításának előkészítésével is. Mint említettük ezek kiindításának szükségességével december 17-ike után már kevésbé számolt, de fel kellett készülnie erre is. Ezt tartalmazta Szemere már idézett december 17-i utasítása is, amely a gyalogos nemzetőrök egy helyen történő összpontosítását rendelte el. December 20-i jelentésében Almásy arról számolt be, hogy: „*A gyalogos nemzetőrök további rendelethez Makláron fognak gyakoroltatni.*” Másnapi jelentésében Szemere „*további rendelethez Makláron együtt tartandó mintegy 1500 főnyi mozgó*” nemzetőrrel számolt be. Ez azt jelenti, hogy a 2. negyednek csak egy részét összpontosította, s tartotta kiindulásra készen. Parancsnokuk feltehetően a II. nemzetőrzászlóalj vezénylő Beniczky Attila őrnagy volt. Ellátása és felszerelése ennek az 1500 főnek is nagy nehézségekbe ütközött. Kiindításukra végül is nem került sor.⁵⁴

A miskolci táborba a vadászokon kívül gyalogos nemzetőrök csak Mezőtúrról érkeztek, akiket Recsky András mozgósított. Ezek a december 25-i létszákimutatásban 238 fővel szerepeltek Ugocsa Mihály nemzetőr százados parancsnoksága alatt. Egy későbbi keltezetlen kimutatásban, amely még a január 4-i kassai ütközet előtt készült, a nagykunsgái önkéntesekkel összevonva szerepeltek 360 fővel. Más környező megyékből is érkeztek nemzetőrök a Mészáros táborába, így Szabolcsból 1200 fő, Gömörből 800 fő, Borsodból 600 fő lett tábori szolgálatra vezényelve. Hevestől vélhetően azért nem igényelték a Makláron összevont gyalogos nemzetőröket, mert a más megyékből érkezettek már eleget voltak.⁵⁵

A népfelkeléssel kapcsolatos feladatokat részletesen taglalta Papp Pál kormánybiztos Szabó Károly ideiglenes alszolgabíróhoz intézett keltezés nélküli rendelete, amelyben pontokba szedve szerepeltek az elvégzendő feladatok:

„*1-ször A népfelkelést a honv: bizottmány utasítása szerint, Almásy Pál tart: korm: biztos rendelete folytán eszközölje, rendezze, s minden órán kimozdulható állapotba helyezze.*

2-ször Minden községbe ha mingyánt a felkelő nép száma ötszázat No 500-at meg nem ütné is egy polgári biztost, és egy hadi parancsnokot nevezzen.

3-ször Ön személyesen, vagy közvetve a Polgári és Hádi biztosok által a népet tizedekre ossza, s illetőleg osztassa fel, – minden tizedbe No 12 = tizenkét embert számítva, egy

53 OL H 2 OHB 1848: 6276., 7118., OL H 75 HM 1848: 12551/3651., HL 1848/49 6/479., BONA Gábor 1987., 1988., HERMANN Róbert–PELYACH István 1990. 314–315.

54 HL 1848/49 6/6., OL H 2 OHB 1848: 6276.

55 HL 1848/49 12/93., 51/135., HERMANN Róbert–PELYACH István 1990. 305–306.

egy tízedest nevezzen, vagy neveztesse, szoros kötelességeikbe téve tízedeiket rendbe tartani, szükség idején rögtön ki állítani.

4-szer Fegyverezze, és fegyvereztesse fel a népet puskákkal, lándzsákkal, kaszákkal, – hosszú nyélre kiegyenesített vasvillákkal, – csákány, és túró kapákkal, fejszékkel.

5-ször Tábori Lelkészzül, és ha lehetséges orvosul rendelkezni.

6-or Minden ötszáz No 500 ember után tíz No 10, és így aránylag szükséges szekereket rendellyen, minden 6 emberre egy bográcsot eszközöljön.

7-ször Kerületébe lévő nemzetőrséget külön össze írssa, s illető tiszttyeik által gyakoroltassa.

8-szor A felkelő népet ismét külön íratni, csekély bár, de nélkülözhetetlen Hadi mozgásokra illető polgári, és Hadi Biztossai által taníttassa, – számokkal 1-ő, 2-ik, 3-ik s. t. szakasz, megjelöltesse, hogy mindenki szakaszának számát ismerje, és megértse.

9-szor Felvigyáz ön, s illetőleg Polgári biztosok által felügyeltetett; hogy Lelkészeink a honv: bizottmány rendelete szerint a szabadság harczába elhúnyt dicső vitézeinkért gyászbeszédeket, imákat tartsanak, különönsen a népet egyházaikban a szabadság az édes haza védelmére buzdítsák, lelkesítsék.

10-er Lázítókat, hűtlenekeket, árulókat azonnal elfogassa, s törvény elé állítsa.

Mindezeknek végrehajtására felhatalmazom önt ezen hatalommal, mellyel engemet a Honvédi Bizottmány felhatalmazott.”⁵⁶

Almásy, Recsky és Papp Pál rendeleteire a megyei és városi tisztségviselők megtették a kívánt intézkedéseket, legalábbis összeírták a népfelkelésben részt veendő névsorát, s megválasztották helyi vezetőiket. December 26-i jelentésében Almásy a népfelkelés megszervezését befejezett tényként jelentette az OHB-nak, vagyis olyanak, ami bármikor kiindítható, ha szükség van rá.⁵⁷

Almásy rendelkezett a megyében állomásozó igen csekély számú rendes katonasággal is. A 34. Porosz herceg-nyalozezred egri raktárát őrző 80 katonát az egri dandárparancsnok, Franz Hollner vezérőrnagy révén Miskolcra rendelte. A Stetina Lipót hadnagy vezette Porosz-nyalozosok csekély számuk ellenére derekasan megállták a helyüket a januári harcokban.⁵⁸

Kossuth 1848. december 20-án kedvenc eszméjével, nevezetesen gerilla csapat szervezésével fordult Almásyhoz: „Ha még akadna az alsó Hevesben olly bár mi kis csapat, melly négy heti szolgálatra önkéntes csapatul ajánlkoznék, mint guerilla, azt meg ide kérném küldeni, mert itt is közelegne a vész azon esetre, ha Görgeynek Győrt fel kellene adnia.” Almásy erre december 25-i jelentésében reagált: „A mi guerilla csapat alakítását illeti, ez iránt pár nap múlva mindent, a mit lehet el fogok követni, azonban addig, míg azt állítani lehetne, jó lenne a Mesterházy őrnaggyal Verbászon (valójában az aradi ostromseregnél – H. J.) lévő s tökéletesen felszerelt mezőúri 75 lovast guerillakép használni s felparancsolni.” December 22-én Kossuth szabad vadászcsapatként nevezett gerillák felfegyverzése érdekében fordult Almásyhoz: „... a honvédelmi bizottmány legközelebb arról értesült, miként Gyöngyös városában az Orczy család családi fegyvertárában több vadász lőfegyverei vagynak annál fogva megkeresem önt, szíveskedjék az illetőket rábírti és kieszközölni, hogy ezen fegyvereket azonnali kárpótlás mellett a kormánynak adják át.” A hír valódiságának

56 OL H 123 – Papp Pál keltezés nélküli rendelete.

57 OL H 2 OHB 1848: 7118.

58 HL 1848/49 6/6.

Almásy örült volna a legjobban, mert ezzel enyhíthette volna saját felszerelési gondjait is, de december 25-én csak azt jelenthette az OHB-nak, hogy: „Az Orczy család löfőgyeerei, melyek hadban csak valamennyire használhatók is, Heves megye által már az előtt kölcsönre beszedettek, s most azok részint a miskolci táborban lévő egri és gyöngyösi lövészeknél, részint a püspökyok a hevesi lovascsapat embereinél vannak kiosztva. Így azokat fel nem küldhetem.”⁵⁹

A különböző csapatok szervezésén és kiindításán kívül Almásynak más feladatokat is meg kellett oldania. Ilyen volt például a horvát hadifoglyok kérdése, akik az október 7-i ozorai fegyverletétel után lettek elhelyezve az egri várban. Schlik betörése után, mint lehetséges veszélyforrás merültek fel. A budaméri győzelemről értesülve december 12-én egész éjjel táncoltak és énekeltek örömmel, éltette Jellačićot. Almásy december 12-i jelentésében rájuk is kitért: „Az egri polgárságnak némi aggodalma lévén az eránt, hogy a számszerűen itt lévő Horvát foglyok között, az ellenség közelebb jötte könnyen lázadást idézhetne elő, abba a nem reménytelen esetben arra nézve kérek utasítást, hogy a fent érintett foglyokat hová szállítsam.” Kossuth csak december 20-án reagált a hadifoglyok kérdésére: A horvát foglyok csak maradjanak Egerben, Eger ne féljen. Arra nem megyen az ellenség semmi esetben, s ha már Egerben sem tarthatók a foglyokat, Pesten még kevésbé.” Almásy azonban az OHB utasítását be nem várva, december 14-én arra utasította Rózsa Károly egri polgármestert, hogy a hadifoglyoknak „a fekvő betegeket kivéve Egerből ha lehet még ma meg kell indítani, Kápolnán s Gyöngyösön keresztül Hatvanba, hol a Honvédelmi bizottmányhoz a közelebbi múlt éjji (december 12-i – H. J.) felterjesztésemre érkező további rendeletig őrizteti fognak.” A hadifoglyok elszállításának lebonyolításával az alispáni hivatal, az egri polgármestert és az I. nemzetőrzászlóalj helyettes parancsnokát, Babits István nemzetőr századost bízta meg. A horvátok végül a következő napokban Gyöngyösre lettek szállítva, ahol a gimnázium (ma Pátray János Zeneiskola) épületében lettek elhelyezve.⁶⁰

Mészáros Lázár Egerben egy 300-400 beteg befogadására alkalmas tábori kórház felállítását rendelte el, amelynek megvalósítását szintén Almásynak kellett felügyelnie. A kórházat az egri érseki líceumban helyezték el. December 21-i jelentésében Almásy már a felszerelés előrehaladásáról számolt be az OHB-nak. A felszerelés Flór Ferenc tábori törzsorvos útmutatásai alapján indult meg, amelynek költségei meghaladták a 3000 Ft-ot. Almásy közzétette Szemerének a felső-magyarországi hölgyekhez írott december 18-i felhívását is, amelyben a kórház részére kötözőszerek készítésére szólította fel őket. A kórház ideiglenes főorvosa a 26. honvédszázalajhoz beosztott Mágócsy Vince lett.⁶¹

Almásynak az eddig felsorolt tevékenységekhez jelentős összegű pénzre volt szüksége. December 10-i kinevezésükkor Recskyvel 30000 pengő forintot kaptak a kiadások fedezésére a pénzügyminisztériumtól. Ez az összeg azonban elégtelennek bizonyult, s Almásy december 21-én újabb 5000 forint kiutalását kérte az OHB-tól. Kossuth december 25-én utasította a pénzügyminisztériumot a kért összeg utalványozására. A kiadásokat a következő tételek képezték: a lovas nemzetőrök és a vadászok foglaló pénzei; a táborba küldött különböző nemzetőrök rapidíjai és felszerelési költségei; a horvát hadifoglyok rapidíjai; az egri kórház felszerelése; valamint az egyéb szervezéssel járó kiadások (pl. nyomtatványok készítése).⁶²

59 OL H 2 OHB 1848: 5803., OL H 75 HM 1848: 12551/3651.

60 HL 1848/49 6/6., 5/289., OL H 2 OHB 1848: 5803., DEZSÉRI BACHÓ László 1939. 53.

61 HL 1848/49 52/200., OL H 2 OHB 1848: 6276., OL H 75 HM 1849: 9358.

62 OL H 2 OHB 1848: 6276.

Szemere tapasztalva, hogy Abaújban és Zemplénben sok tisztviselő elhagyta a helyét, december 17-én arra utasította a kormánybiztosokat, hogy: „*Minden tisztviselőnek helyét és körét kijegyzi, sőt más alkalmas egyéneket is megbíz a nép buzdításával. Tartozik mindenkinek engedelmeskedni... Lemondást nem fogad el. Sem magányosak vonakodását. Parancsainak erőhatalommal is sükert eszközöl.*” Tartalmazta a rendelet a közlekedés szigorú ellenőrzését az ellenség által megszállt területek felé, valamint felszólította a kormánybiztosokat a rögtönítélő törvényszékek azonnali megalakítására is. Almásy még december 17-én Füzesabonyban kapta kézhez Szemere rendeletét, s másnap 4 pontba foglalva a szükséges intézkedések megtételére utasította a megyei bizottmányt. Az 1. pont a tisztségviselőkkel foglalkozott. Ebben kijelentette, hogy a táborból minden ott időző, illetve odaérkező tisztségviselőt visszaküld állomási helyére, mert a szervezési feladatok igényelik a munkájukat. A „hadi mozgalmak” idejére ideiglenes jelleggel elrendelte a tisztségviselők (szolgabírák, esküdtek) szaporítását is. A 2. pont a Gömör, Borsod és Szabolcs megyékkel a közlekedésben rendelt el szigorú felügyeletet, a 3. pont az alispánokat kötelezte a népesebb települések rendszeres ellenőrzésére, a 4. pedig a rögtönítélő törvényszék működésére vonatkozóan tartalmazott utasításokat.⁶³

Almásy utasításának értelmében a megyei bizottmány december 19-i ülésén újabb tisztségviselőket vont be az igazgatásba, így csak 3-4 település tartozott egy-egy hivatalnok hatáskörébe. Ezzel Almásy a rendeletek gyorsabb végrehajtását kívánta elérni. Kijelölték azokat a tisztségviselőket is, akiknek a megye határain át történő közlekedésre kellett felügyelniük. A hivatalnokok visszaküldése azonban Almásy részéről nem érvényesült maradéktalanul. Az önkéntes lovas nemzetőrökkel táborba vonulók között ott volt pl. Schneé László megyei főjegyző és helyettes alispán, valamint Pok György megyei polgári biztos is.⁶⁴

Szemere december 17-én az ellenségről történő hírszerzésre is felszólította a kormánybiztosokat. Ennek következtében Almásy is küldött ki kémekeket Kassa felé. Az így szerzett információkról beszámolt az OHB-nak és Szemerének is. Kémei szerint „*Schlick ellenséges ereje 5-6-tod fél ezer gyalog, és körülbelül 6-700 könnyűlovasból áll, 18 leginkább hatfontos ágyúval, volt ugyan nagyobb ereje is, de egy zászlóaljat Eperjes biztosítására, más zászlóaljat Máramaros felé, Urbán segítségére küldött.*” Ez az egyik legpontosabb híradás Schlik csapatairól. Csak annyiban nem felel meg a valóságnak, hogy Karl Urban ezredes észak-erdélyi hadoszlopa számára Kassáról nem küldtek erősítést, mivel Schlik a maga erejét is elégtelennek tartotta. Ebben az OHB-nak írt december 21-i jelentésében Almásy beszámolt a császáriak kassai intézkedéseiről is, amelyeket a környék hódoltatására tettek.⁶⁵

A hivatalnokok helyben maradására tett intézkedését Almásy magára nézve sem tartotta be, mert december 26-án lemondott kormánybiztosi megbízatásáról. Ez egy hirtelen döntés lehetett, mert előző napi OHB-nak írt jelentéséből még arra lehet következtetni a gerilla csapat szervezése során tett kijelentéséből, hogy kormánybiztosként kívánt tevékenykedni a következő napokban is. Lemondását a következőkkel indokolta: „*... miután a népfelkelést egész heves (sic!) megyében, túl a tiszai vidéken Recsky Andor, a tiszán (sic!) innen pedig én, és segéd Kormány Biztosul mellénk kinevezett Papp Pál organizáltuk, és bármely órában kimozdítható állapotba tettük; a megyének tiszán inneni három járásából egy zászlóalj nemzetőrséget hadi lábra állítottam, és azt minden perczen a Miskolczi táborba indulás-*

63 OL H 2 OHB 1848: 6029., OL H 123 – Almásy Pál december 18-i rendelete (nyomtatvány), HERMANN Róbert–PELYACH István 1990. 287–290.

64 OL H 123 – a megyei bizottmány december 19-i határozatai (nyomtatvány), HML IV-1/a 152. k. 2721.

65 OL H 2 OHB 1848: 6276.

ra készen Maklárán tartok, s gyakoroltatok; miután Recsky Andor Kormány Biztos Úrral vállat vetve sikerült nekünk Heves megye és a Nagy Kúnság lelkes magyar fiaiból egy 1227 főből álló önkényes lovas ezredet alakítani, szervezni és táborba indítani, én tartományi biztosi kiküldetésem fő feladását teljesítvén, Szemere Bertalan t. h. k. Biztos Úr beleegyezésével, az általam alakított Önkényes Ezrednek rendben és hazafiúi lelkesedésben együtt tarthatása végett, ugyanazon Hevesi lovas ezrednél kívánok a táborozás ideje alatt teljes tehetségem szerint hatni szeretett hazám javára. Ez okból tartomány Korm. Biztosi tisztelet Elnök Úr kezeibe letevén. Helyettem Puky Miklós urat kérem kineveztetni, kire mint különben is Kormány biztosra bíztam távollétem idejére mindazon intézkedések megtételét, mellyek tartományi kormánybiztosi körömhöz tartoznának." A megye első emberének a mozgósított csapatokkal való eltávozása nem volt új Heves megye 1848-as történelmében. Augustusban ugyanezt tette Blaskovics Gyula elsőalispán is, amikor a nemzetőrök első negyede a Bácskába lett mozgósítva.⁶⁶

Mielőtt elkísérnénk Almásyt a hadszíntérre, röviden értékelnünk kell kormánybiztosi tevékenységét. Ezt azokban a napokban kezdte meg, amikor még nem következett be a császári főerők általános támadása Magyarország ellen. Schlik betörése látszólag beilleszkedett abba a folyamatba, amely szeptembertől novemberig jellemezte a császári haderő tevékenységét. Ezen időszakban gyenge harcértékű és Jellačić főserégétől eltekintve viszonylag kis létszámú hadoszlopokkal törtek be az országba. Egyes kezdeti kudarcok ellenére ezeket sikerült kiszorítania az országból a szintén nem különösebben nagy harcértékű, szervező-dőben lévő magyar csapatoknak. A legnagyobb siker, a már említett október 7-i ozorai diadal volt, ahol sikerült Roth tábornok hadoszlopát fegyverletételre kényszeríteni. Sikerként lett elkönyvelve Jellačić csapatainak kivonulása, Perczel Mór muraközi hadjárata októberben és novemberben, valamint Simunich altábornagy 5000 fős hadoszlopának a kiszorítása Morvaországba november elején. Az október 30-i schwechati vereség nem árnyékolta be különösebben az ezek által kiváltott optimizmust.

Ilyen körülmények között, a december 11-i budaméri vereség ellenére, a politikai vezetés lehetségesnek vélte a Schlik elleni siker kivívását. Ehhez azonban gyorsan mozgósítani kellett a számításba vehető erőket. Almásynak ehhez kellett hozzájárulnia határozott intézkedésekkel. Mint említettük, megérkezésére megtették az első intézkedéseket, így neki már egy működésbe lendült folyamatot kellett a körülmények változása folytán meggyorsítania, illetve hatékonyabbá tennie. A két hét, amely alatt a különböző mozgósítások végre lettek hajtva, Heves megyei viszonylatban igen jó teljesítménynek tekinthető. A korábban (július, október-november) zömmel csak a nemzetőrség egy részét igénybe vevő mozgósítások ennél vontatottabban mentek végbe. Viszont az is igaz, hogy a Miskolchoz hasonló távolságban lévő Szabolcs vármegye hamarabb mozgósította és küldte táborba a tőle kívánt nemzetőröket. Szabolcsban ráadásul erre a célra nem is volt kinevezve külön kormánybiztos.

Mindenképpen elismerendő Almásy személyes jelenléte a legfontosabbnak ítélt feladatok végrehajtásának ellenőrzésénél, így pl. a lovas nemzetőrök szervezésénél Füzesabonyban. Heves megye tisztségviselőit a megelőző hónapokban gyakran érte kritika lanyha tevékenységükért. Különösen sok kritika érte a megyét 1848 szeptemberében a szolnoki önkéntes nemzetőri tábor parancsnoka, Görgei Artúr részéről. Tisztségviselői hajlamosak voltak arra, hogy néhány rendelet kiadásával „letudják” feladataikat. Feltehetően ugyanez jellemezte más megyék tisztségviselőinek jelentős részét is. Almásy, mint volt elsőalispán,

66 OL H 75 HM 1848: 12551/3651., OL H 2 OHB 1848: 7118., HAJAGOS József 1995. 100–101.

kellő ismerettséggel rendelkezett a tisztségviselők egy részének lanyhaságáról, s azt ellen-súlyozni tudta személyes fellépésével, határozottságával.⁶⁷

Almásy több kormánybiztos bevonásával látta el feladatát. Együttműködésük mikéntjéről, személyes viszonyokról meglehetősen hézagosak az információk. Előfordulhattak sűrűlódások is közöttük. Erre utal a *Pesti Hírlap* 1849. január 5-i számában: „*Amit egyik tesz, a másik jobban akar tenni. Egyik a másikra utal a rossz eljárás alkalmakor, a dicsőséget pedig mindenik arrogálja...*”⁶⁸ Az eseti viszályok ellenére azonban amire ki lettek nevezve, elvégezték.

Almásy kormánybiztosi tevékenységének a befejezésekor a kezdetekhez képest jelentősen megváltozott az ország katonai helyzete. Bekövetkezett a Windisch-Grätz tábornagy vezette császári főerők támadása, bár annak valóságos méretei és hatásai még nem bontakoztak ki igazán. Így ezek még nem befolyásolták Almásy tevékenységét, de a következő napokban a magyarok visszavonulásáról érkező hírek már lohasztólag hatottak a lelkesedésre. Mindenesetre a katonai helyzet változása a korábbiól is szükségesebbé tette a Schlik elleni gyors győzelmet.

Arról, hogy Almásy miként ítélte meg kormánybiztosi tevékenységét, csak egyetlen forrás áll rendelkezésünkre, a császári hadbíróság 1850-ben felvett gyöngyösi tanúvallomásai. Ezek azonban olyan vallomások, amelyek Almásy szerepét kisebbíteni, enyhíteni törekedtek, ezért csak némi fenntartással fogadhatjuk el hitelesnek. Egyikük, Hanisz Imre a következőket vallotta: „*Almásy Pállal Egerben jövén össze, midőn ott, együtt confidentiával beszéltek, s a Tanú a forradalmi eljárás ellen ellen szenvét nyilvánította, és a dolognak rossz kimenetelét mint bizonyosnak jóslotta, Almásy Pál is oda nyilatkozott, hogy ő maga is az egész eljárás ellen ellenszenvvel van, és hogy a kormánybiztosságot is csak azért vállalta el, mert reményli, hogy mint ilyen talán többet tehet a dolognak barátságos útoni kiegyenlítésébe, – s miután a világ előtt, úgy áll ezen dolog, mint magyarügy, elhagyni sem lehet, hanem minden módon azon igyekszik, hogy valami jó egészség (sic!) történjen...*”⁶⁹ Almásy valóban nem tartozott a radikálisok közé, de a kormánybiztossággal kapcsolatos ilyen irányú nézetei rendeleteiben nem mutathatók ki. Azok megfogalmazása, stílusa az OHB, s azon belül Kossuth törekvéseivel teljes összhangot mutatnak. Nehezen hihető, hogy magánemberként ennyire eltérő nézetet képviselt volna.

Almásy a hevesi lovas nemzetőrökkel részt vett Mészáros Lázár Schlik elleni ellentámadási kísérletében. Mészáros főerejét Miskolc környékén 6603 rendes gyalogos, zömmel honvéd, 1052 gyalogos nemzetőr, 759 huszár, zömük újonc, 1214 lovas nemzetőr és 447 tüzér alkotta 27 ágyúval. Ehhez járultak még hozzá a szepesi, az ung-beregi különítmények, illetve a létszámban nem szereplő szabolcsi és zempléni nemzetőrök, amelyek Zemplén megyében állomásoztak. Mészáros egy kombinált hadműveleti terv keretében akarta elfoglalni Kassát. Ehhez főerejét két nagyobb dandárra (parancsnokaik: Pulszky Sándor ezredes és Desseffy Arisztid alezredes) és két kisebb különítményre (parancsnokaik: Perczel Sándor és Theodor Rembowski őrnagyok) osztotta fel, s a hadműveletben Eperjes elfoglalásával elterelő szerepet szánt a szepesi (Driska Szilárd százados) és az ung-beregi (Rapaics Dániel őrnagy), valamint Kassa bevételénél a zempléni (Wladislaw Tchornicki alezredes) különítményeknek is. A hevesi lovas nemzetőrök 5 százada a

67 HAJAGOS József 1996. 112–113.

68 PESTI HÍRLAP 1849. január 5.

69 HML V-101/b 400. d. 9.

Pulszky-, 1 százada a Dessewffy-dandárba, 2 százada pedig a Perczel-különítménybe lett beosztva. Egy december végi kimutatás a hevesi lovas nemzetőrök parancsnokaként Almásy Pált tüntette fel.⁷⁰

A Mészáros tervezte elterelő hadműveletek nem vezettek eredményre. Schlik felismerve a magyarok szándékát, s egyenként verte meg az összehangolatlanul tevékenykedő különítményeket. Január 1-én az Eperjes ellen külön-külön támadó Rapaics- és Driska-különítményeket, másnap a Dargói-hágó ellen támadó Tchorznicki-különítményt verte meg. Mészáros a főerőkkel ezen kudarcok ellenére is végrehajtotta január 4-én a támadást Kassa ellen. Az ütközet azonban már az első pillanattól rosszul alakult a magyarokra nézve. A balszárnyon a császáriak visszavetették a támadást megkezdő Perczel-különítményt. Hasonló sorsra jutott a centrumban a Pulszky-dandár támadása is. Elakadt a jobbszárnyon a Dessewffy-dandár támadása is, mert azt nem támogatta a szélsőjobbszárnyat alkotó Rembowski-különítmény. A legkritikusabb helyzet a centrumban következett be. Schlik jól működő tüzérsége zavarba hozta az ágyútűzhöz nem szokott hevesi lovas nemzetőröket, s még inkább lovaikat, akik szabadulni igyekeztek gazdáiktól. Hasonló jelenetek következtek be az újonc 14. Lehel-huszárezred századainál is. A hevesiek és a Lehel-huszárok végül gyors futásban kerestek menedéket, magukkal rántva a többi ingadozó alakulatot is. Dessewffy Arisztid többször megújított támadásaival sem tudta megváltoztatni a kialakult helyzetet. Alakulatainak szívós kitartásával és rendezett visszavonulásával, amelyben különösen a Heves megyei újoncokból álló 26. honvédszászlóalj tűnt ki, csak a császári lovasság üldöző előrenyomulását sikerült meggátolnia. Ezzel megmentette a teljes felbomlástól a hadtestet, amely azonban így is katasztrofális vereséget szenvedett. A honvéd gyalogságból alig maradt együtt 2500 fő (igaz a következő napokban szép számmal előkerültek közülük), mivel sokan – tekintve, hogy a környező vármegyékből voltak toborozva – egészen hazáig futottak, személyükre nézve befejezettek tekintve a szabadságharcot. A hazáig történő szaladás még inkább igaz volt a nemzetőrökre, így a hevesiekre is.⁷¹

Az ütközet vázlatos leírásából is kitűnik, hogy a hevesiek az elsők között futamodtak meg. Szemere ütközet után írt jelentései lesújtó képet rajzolnak róluk. Az ütközet éjjelén azt írta az OHB-nak, hogy: „... pár gránát- és röppentyűlövésre a Heves-kun 1200 lovas kezdett szaladni vissza, a Hunyadiakkal együtt, és Szináig meg sem állt, hanem nyargalt.” Január 6-i jelentésében a következő szavakkal fakadt ki: „... a mi lovas nemzetőreink gyávák. Meg sem álltak hazáig. Sokat elfogattam, de bocsátom őket, mert tiszteik nem kezeskednek értük. 1200 lovag! Mi jeles szám, és mi hitványság!” Ebben a levelében Szemere is levonta azt a keserű igazságot, amelyet Görgei már megtett a hasonlóan végződött október 30-i schwechati ütközet után. „A nemzetőrök! az önkénytesek! Ne csináljunk illúziót. A nép remeg a hadtól, remeg a sok tehertől, ez a fő ok, – a csatától éppen irtózik. Népfelkelést parancsolni még lehet, de haszna nem lesz.”⁷²

A hevesi és más nemzetőrök magatartásán nem kell megütköznünk, nem kell elmarasztalásban részesítenünk senkit. Ez volt a realitás. Pár nap alatt senkiből nem lesz kiképzett katona, s az utóbbiak sem szoktak lelkesedni az ellenséges ágyúlövéseknek. A kiképzett katonákat azonban összetarthatta a beléjük nevelt fegyelem és az azt érvényesítő tisztikar. A hevesi nemzetőröknek – kevés kivételtől eltekintve – valószínűleg a tisztjei sem voltak

70 HL 1848/49 6/419., 51/26., 51/135., OL H 83. 2. d.

71 HAJAGOS József 1998. 28–29.

72 HERMANN Róbert–PELYACH István 1990. 310–313.

soha katonák. Rangjukat társadalmi helyzetüknek köszönhatték. S lovasokról lévén szó, az ütközetet – az ágyú- és puskalövéseket – nem csak az embereknek kellett volna elviselniük, hanem a lovaknak is. A huszár lovakat nevelni szokták a háborús körülményekhez. Nehéz eldönteni, hogy a lovak vagy lovasaik futottak-e meg először. Ha mégis hibáztathatunk valamit, akkor azt az illúziót kell elmarasztalnunk, amely komoly katonai helytállást várt ezektől az emberektől. Ebben pedig részes az egész politikai vezetés, beleértve Kossuthot, Szemerét és Almásyt is.

A Miskolc környékén összeszedett lovas nemzetőrök maradványát Szemere január 8-ika körül hazabocsátotta. Ezt azzal indokolta január 12-i jelentésében, hogy: „*Sokba került, nehezen volt összetartható, szökdösik haza és használhatlan ellenség előtt.*”⁷³ A Soldos Sándor és a Pethes János századosok vezette századok, csökkent létszámmal ugyan (180 fő), de január végéig a hadtest kötelékében maradtak gróf Wartensleben Ágoston őrnagy vezénylete alatt. Őket január 6-i kiáltványában Szemere is megdicsérte.⁷⁴ A lovas nemzetőrök hazabocsátásakor Almásy is eltávozott.

Tartózkodási helyét a következő napokban nem ismerjük. Miután nem ment Debrecenbe, ahová időközben átköltözött az országgyűlés és a kormány, vélhetően Heves megyében időzött. Január 17-én újabb kormánybiztosi megbízatást kapott. Kormánybiztosként a bácskai és a bánáti magyar csapatoknak a Közép-Tisza vidékére történő történő működését kellett meggyorsítani. Mielőtt azonban megvizsgálánk újabb kormánybiztosi működését, ki kell térnünk egy olyan tényezőre, amely kissé érthetlenné teszi kinevezését.

A képviselőház 1848. december 31-én döntött arról, hogy székhelyét átteszi az ellenség által fenyegetett Pestről Debrecenbe. Sok képviselő reménytelennek látva a kialakult katonai helyzetet, illetve megrettenve a győztesnek látszó császáriak megtorlásától, Pesten maradt, illetve lakóhelyére távozott. A Pesten maradtak között volt ifj. Pázmándy Dénes is, a képviselőház elnöke. Ő Debrecenbe csak az elnökségről való lemondási nyilatkozatát küldte el. Ez a képviselőház első debreceni ülésén január 8-án lett felolvasva. Miután Pálffy János sem tartózkodott ekkor még Debrecenben, Pálóczy László korelnök elnökölt az ülésen, amelyen: „*A felett folyván a tanácskozás, választassék e rögtön új elnök vagy nem? határozatra ment, miként az e tárgyban intézkedés elhalasztatik, utasítván a két alelnököt, hogy rögtön rendeltetésük helyére jöjjenek.*” Az alelnökök Debrecenbe hívását Kubinyi Ferenc képviselő javasolta. A felszólítást minden bizonnyal meg is írták a két alelnöknek, így Almásynak is. Ő azonban csak napokkal később indulhatott el Debrecenbe. Ezzel nem is volt gond, mivel Pálffy János hamarosan megérkezett. Róla azonban azt közölte a képviselőházzal Pálóczy a január 13-i ülésen, hogy: „*... Pálffy János alelnök úr megérkezett, de egészsége változása miatt ki nem jöhet, s ezért a tiszt. háznak január 9-i határozata következtében, az ülés elnökségem alatt fog tartatni.*” Meglehet Pálffy valóban beteg volt, de inkább az látszik valószínűnek, hogy nem akart vezető szerepet játszani ezekben a napokban. A képviselőház január 18-i ülésén Pálóczy már azt közölte a képviselőkkel, hogy: „*Pálffy János alelnök egy iratot nyújt be a házhoz, melyben betegeskedése miatt az elnökség, s a honvédelmi bizottmányi tagságról lemondott, megköszönvén a benne helyezett eddigi bizalmat.*” Ezzel a lemondással a képviselőház elnök nélkül maradt, illetve a hivatalban maradt Almásy megérkezéséig továbbra is a korelnök Pálóczynak kellett levezetnie az üléseket. Ebben a helyzetben meglehetősen furcsa, hogy Kossuth éppen Almásynak adott kormány-

73 HERMANN Róbert–PELYACH István 1990. 319–322.

74 HERMANN Róbert–PELYACH István 1990. 314–315., OL P 295 Görgey-lt. 39. cs. 6/21/ 3. fasc.

biztosi megbízatást, akire Debrecenben lett volna szükség. Ez csak azzal magyarázható, hogy Kossuth nem tudott Pálffy lemondási szándékáról.⁷⁵

Almásy kormánybiztosi kinevezését az 1849. január 2-i pesti haditanács határozatainak a késedelmes végrehajtása tette szükségessé. Ezen a haditanácson határozták el a fővárosok feladását és az eddig különváltan tevékenykedő hadtestek egyesítést a Felső- és a Közép-Tisza mentén. Ennek egyik legfontosabb eleme a bácskai és a bánásgi hadtestek kivonása volt, az aradi ostromsereg és egy hadosztály Szeged környéki hátrahagyásával. Ennek végrehajtása azonban komoly problémába ütközött a Délvidéken, különösen a bácskai csapatoknál, amelyeknek a parancsnoka gróf Esterházy Sándor tábornok volt. A császáriak győzelmei a bácskai hadtest tisztikarának egy jelentős részében azt a meggyőződést alakították ki, hogy a háborúnak rövidesen vége lesz, s keresni kell a kialakult helyzetből a kiutat. A lehetséges megoldásokról több tanácskozást is tartottak. Esterházy és több beosztottja kijelentették, hogy a szerbek ellen igen, de a császári csapatok ellen nem hajlandók harcolni. Hozzájuk csatlakozott a helyzet tisztázására a Bácskába küldött Nádosy Sándor ezredes is. A tisztikar egy másik része Baudisz József százados vezetésével szembeszegült velük. Ők végre akarták hajtani a kormány kivonulási rendeletét. Hozzájuk csatlakozott a két hadosztályparancsnok, gróf Vécsey Károly tábornok és Lenkey János ezredes is. Esterházyt a január 16-i verbászi tiszti gyűlésen Vécsey távozásra kényszerítette és átvette a hadtest parancsnokságát. Ezzel a csapatok kivonása elől elhárult az akadály. A hadtest csapatai január 25-én érkeztek Szegedre.⁷⁶

Gondok jelentkeztek a bánáti csapatoknál is. Itt a legnagyobb problémát Kiss Ernő tábornok hadtestparancsnoki alkalmatlansága jelentette. Elmulasztotta a kedvező alkalmat a szerbek utolsó jelentősebb bánáti táborának, Pancsovának az elfoglalását. Amikor január 2-án megkésve mégis kísérletet tett elfoglalására, vereséget szenvedett. Az elégedetlen tisztek Damjanich János ezredes vezetésével, szabályos lázadás keretében január 6-án eltávolították Kiss Ernőt a parancsnokságból. A hadtest vezényletét Damjanich vette át, akit támogatott Vukovics Sebő kormánybiztos is. Az ő hatására az OHB Damjanichot megerősítette beosztásában. Damjanich feltétlen híve volt a kormánynak, de a kivonulás itt is komoly, elsősorban érzelmi válságot eredményezett. A bánáti csapatok december folyamán sorozatos győzelmeket arattak a szerbek felett. A kivonulással nagy véráldozatokkal kivívott győzelmeik színhelyét kellett volna feladniuk, és azzal is tisztában voltak, hogy ezzel kiszolgáltatják a polgári lakosságot a szerbek bosszújának. Damjanich végül január 19-én indította meg csapatait Arad felé. Csapatai január 22-én érkeztek Zsombolyára. Almásy itt kereste fel Vukovicsot és Damjanichot is.⁷⁷ A következő napokban találkozhatott a Szeged felé vonuló Vécseyvel is. Így azt kell megállapítanunk, hogy amikor leérkezett a Délvidékre, kormánybiztosi megbízatása már tartalmát veszítette, mert a bácskai és a bánáti csapatok is megkezdték a Délvidék kiürítését. Vécsey és Damjanich csapatai február közepén foglaltak állást a Közép-Tisza mentén.

A képviselőház elnökeként

Debrecenbe való pontos visszaérkezésének dátumát nem ismerjük. A február 6-i ülésen még Pálóczy elnökölt, de a február 9-ikén már Almásy. Ezen az ülésen elsőként megköszön-

75 HERMANN Róbert 1996. 262–263. (Estók János), KÖZLÖNY 1849. január 14., 16., 17., 20.

76 HORVÁTH Mihály 1872. II. k. 110–113., BONA Gábor 1987. 26., HERMANN Róbert 1996. 253–255. (Csikány Tamás).

77 HORVÁTH Mihály 1871–72. II. k. 110.

te a korelnök tevékenységét, saját magára pedig a következő kijelentést tette: „*Ami engem illet, csak azon kérésem van, hogy bizodalomuk által istápolva, méltóztassanak segéd kezét nyújtani, miként nehéz kötelességemet teljesíthessem, főleg abban, hogy a tanácskozási rendet az időnek komolyságához illőleg, csenddel és renddel fentarthassam.*” Szavait hosszas éljenzés fogadta.⁷⁸

Almásy szavai ünnepélyes közhelyként hatnak ugyan, de a tanácskozási rend fenntartása tényleg komoly nehézséget okozott több esetben is. Ez gyakran készítette Almásyt határozott kijelentésekre, figyelmeztetésekre. Állandó jelenség volt, hogy a képviselők egy adott kérdésben kimondott határozat után is tovább feszegették a már lezárt témát. Február 10-én egy interpelláció kapcsán hozott határozat kapcsán Almásy a következő figyelmeztető szavakat intézte a képviselőkhöz: „*A határozatot már kimondtam, tehát ne méltóztassanak többé hozzá szólani, mert ha mindig hozzá szólunk, ami már bevégeztetett is, soha nem lesz dolgainknak vége. Méltóztassanak abba beleegyezni, hogy az elhatározott tény, ami végzésül kimondatik.*”⁷⁹ A képviselők gyakran olyan kijelentésekre is ragadtatták magukat, amelyek a többiek felháborodását váltotta ki. Almásynak ezekre is reagálnia kellett. A február 9-i ülésen pl. Keresztessy Ambrus a „gazember” kifejezést használta a Debrecenben meg nem jelent képviselőkre. Almásy a következő szavakkal intette rendre: „*Kérem a képviselő urat, hogy beszédjében legalább a parlamentalis formákat tartsa meg!*”⁸⁰

Gyakori probléma volt a képviselők zajongása is. Keresztessy előbb említett felszólalása olyan rendetlenséget eredményezett, amely Almásyt a következő figyelmeztetésre készítette: „*Méltóztassanak a szótól kihallgatni, különben a szabályok értelménél fogva névszerint is felszólítom azokat, kik a rendet zavarják.*” A gyakori intések azonban több esetben nem eredményezték a kívánt csendet. A zaj gyakran olyan méreteket öltött, hogy lehetetlenné tette a parlamenti gyorsírók tevékenységét. Madarász László egy *Közlönyben* tévesen megjelent hírrel kapcsolatos interpellációra adott válaszában, március 2-án a következőkben vélte felfedezni a hibás közlés okát: „*... mi lehetett oka azon hibás közlésnek? nem más, mint a lármája; s elmondhatjuk, hogy lármázunk, lármáztok, lármáznak... Méltóztassék tehát a ház elnöke élni a szabályokban neki adott azon hatalommal, hogy ha akárki lármáz és kötelességét nem teljesíti, névszerint is felszólítsa, mert más módot nem látok, annyival inkább kénytelen vagyok kijelenteni, mert a sebes írónak itt szava nem lévén, ne legyen kénytelen félretenni a tollat a láрма miatt, és mihelyt csend lesz híven le fogja írni, amit valaki itt beszél.*”⁸¹ A szükséges rend és fegyelem azonban soha sem vált a képviselőház jellemzőjévé, s ez nem feltétlenül csak Almásy erélytelenségére vezethető vissza. Ez visszavezethető a képviselőház által megtárgyalt kérdésekre és a képviselők politikai érzékenységére, törekvésére.

A képviselőház többnyire a hadi helyzettel, a távol lévő képviselők ügyével és különböző interpellációkkal foglalkozott. Érdemi törvényhozó tevékenysége jószerevével csak a vegyes hadi- és polgári törvényszék felállítására vonatkozó törvény kidolgozása volt. A képviselők két többé-kevésbé körvonalazható politikai csoportot alkottak, a békepártot és a radikálisokat, illetve voltak, akik egyikbe sem tartoztak. A békepárt törekvéseit jól kifejezi a radikálisoktól hozzájuk pártolt Nyáry Pál január 9-i beszéde: „*...mi erőszakkal voltunk a védelmi térre szorítva, hogy védjük magunkat ameddig lehet, s fel nem adjuk a nemzet jogá-*

78 KÖZLÖNY 1849. február 10.

79 KÖZLÖNY 1849. február 15.

80 KÖZLÖNY 1849. február 11.

81 KÖZLÖNY 1849. február 11., március 4.

it, mindamellett a nemzet törvényes jogainak s függetlenségének alapján minden pillanatban készek vagyunk a békére.”⁸² Ez annyit jelent, hogy az áprilisi törvények biztosítását tekintették legfontosabb törekvésüknek. A velük szembenálló radikálisok az áprilisi törvények által biztosított kereteken túlmenő függetlenségre törekedtek és nem ragaszkodtak feltétlenül a Habsburg-dinasztia uralkodásához sem. A két politikai csoport ellentéte a távollévő képviselők igazolása terén éleződött ki.

A megritkult képviselői padosorok szükségessé tették, hogy egy névsort állítsanak össze a hiányzókról. A radikális Madarász József január 22-én azt indítványozta, hogy a képviselőház elnöke – akkor még Pálóczy László korelnök – írassa össze a megjelent képviselőket. A meg nem jelenteket pedig ossza két csoportba. Az elsőbe azok kerüljenek, akik a képviselőháztól kapott engedély, vagy valamely kormány általi megbízás kapcsán vannak távol; a másikba pedig azok kerüljenek, akik egyikkel sem rendelkeztek. Madarász indítványozta azt is, hogy az engedély nélkül távollévők 14 napon belül kötelesek legyenek megjelenni a képviselőházban. Indítványát elfogadták, s a következő napokban megindult ennek a foganatosítása. A távollévők végleges listája azonban csak nehezen állt össze, s így egyre tolódtott a két hetes megjelenési idő érvénybe lépése. A radikálisok arra törekedtek, hogy minél előbb véglegesítsék a listát, s az engedély nélkül távollévők helyére saját elveiket vallókat válasszanak. Ezzel saját politikai súlyukat akarták növelni. A békepártiak velük szemben halogatták az időt, hogy lehetőséget teremtsenek több távollévő visszatérésére, s ezzel igazolásukra. Ezzel meglévő többségüket kívánták növelni a radikálisokkal szemben. Így végül a távollévők listáját csak március 1-én fogadták el. E szerint a 426 képviselőből 78 nem jelent meg, illetve nem igazolta távollétét. Az összeállított listát március, április és május folyamán hosszadalmas vitákban még többször módosították. Még Pesten és Szegeden is napirendre került a későbbiekben a képviselők igazolásának az ügye. Az éles vitákat eredményező kérdésben látszólag a békepártiak kerültek ki győztesen, de a távollévők közül igazoltak jelentős része a továbbiakban sem jelent meg, így azok tényleges támogatást nem jelentettek számukra. A radikálisok veszítettek korábbi súlyukból, de ez nem annyira a képviselői igazolásokhoz kapcsolódik, hanem az úgynevezett Zichy-gyémántok ügyéhez, amelyben súlyosan kompromittálódott vezetőjük, Madarász László.⁸³

A gyémántok a hazaárulásban vétkesnek talált és Görgei Artúr által 1848. szeptember 30-án Lóréven kivégzett gróf Zichy Ödön lefoglalt ingóságaihoz tartoztak. A pénzügyminisztérium által lajstromozott ingóságok a Debrecenbe való költözködés során az Országos Rendőri Hivatalhoz kerültek, amelynek vezetője az OHB tag Madarász László volt. A tárolás során Madarász nem tartotta be az elvárható rendszabályokat. Az ingóságokat tartalmazó ládákat saját ágya alatt tárolta, s többször fel is nyitották őket lajstrom készítés nélkül (a pénzügyminisztérium által készített eredeti lajstrom Pesten maradt – H. J.) és lezárásuknál sem járt el körültekintően. A bonyodalmat az indította el, hogy az OHB Duschek Ferenc pénzügyminisztériumi államtitkár javaslatára úgy döntött, hogy a különösebb beccsel nem bíró arany- és ezüstneműket beolvasszák. A pénzügyminisztériumba átszállított ingóságok március 8-i megvizsgálása során azonban nyilvánvalóvá váltak az előbbiekben említett hiányosságok. Az átvizsgálás során a ládákat visszaszállították a Rendőri Hivatalhoz. Madarász helyzetét két további esemény is súlyosbította. Ezek egyike a március 17-re ki-

82 KÖZLÖNY 1849. január 16.

83 KÖZLÖNY 1849. január 24., 28., február 10., 11., március 1., április 3., 8., 22., 25., HERMANN Róbert 1996. 293–294.

tűzött árverés volt, amely a kisebb értékű Zichy-ingóságokat érintette. A megelőző árverési hirdetés szövegét, amelyben arany- és ezüstneműk is szerepeltek, a békepártiak erősen kifogásolták. Többekben ez azt a gyanút keltette, hogy Madarász árveréssel akarja eltüntetni a hiányokat. A másik súlyosbító tényező a gyémántgombokat tartalmazó tok volt, ami nem lett átszállítva a március 8-i átvizsgáláshoz, de ami aztán később mégis előkerült, miután a pesti összeírásnál jelen lévő Fekete István – akkor pénzügyminiszteriumi, 1849 márciusában OHB elnöki titkár – azok után érdeklődött. Ebből többen arra következtettek, hogy a pecsétek feltörése után azokat Madarász emelte ki, majd ő tette vissza az elrendelt összeíráshoz. Ezek a körülmények alkalmat teremtettek a békepárt számára, hogy nyíltan felvessék Madarász felelősségét a Zichy-ingóságok hanyag kezelésében.

A képviselőház először március 17-én foglalkozott a Zichy-ingóságok kérdésével. Tíz békepárti képviselő, köztük a gyöngyösi Gosztonyi János is, zárt ülésen kívánt az árverés kapcsán interpellációt intézni az OHB-hoz, egyértelműen felvetve abban Madarász kezes eljárását. Az OHB és így Madarász is, ekkor visszaverték a támadást. Madarász annyira biztos volt a helyzetében, hogy ragaszkodott az interpelláció nyílt tárgyaláson való megvitatásához, amire sor is került a délutáni órákban. A nyílt ülésen napirendre került az interpelláció másik része is, amely a tárolás körülményeit kifogásolta, s ebben tértek ki a közbeszéd tárgyát képező hiányokra is. Az elmérgesedő vita azzal zárult, hogy újabb leltár készítésére szólították fel az illetékeseket, hogy legyen mit összevetni a Pesten maradt eredetivel. Az esetleges hiányok megállapítását a február 27-én létrehozott országos számadásokat ellenőrző bizottságra bízták. A vita hevességét mutatja, hogy az interpellációra adott OHB választ négyszer kellett Almásynak megszavaztatnia, míg azt a képviselőház elfogadta. A számadásokat ellenőrző képviselőházi bizottság vizsgálatairól április 20-án tett jelentést. Ez hibásnak minősítette a Zichy-ingóságok Debrecenbe szállítását, a tárolását és a pecsételesi eljárást és az OHB határozatától eltérőnek nyilvánította a március 17-i rendőrségi árverést is. A jelentés záró részében pedig megjegyezte, hogy „a hanyagsági és visszaélési hibákhoz talán azon botrányos merénylet is járult, hogy a szóban forgó ingóságok némelyikét elsikkasztották.” Ennek megállapítását azonban csak az új leltár révivel való összevetésével tartotta lehetségesnek. A jelentést újabb hosszú vita követte.

Ez az ülésnap némi betekintést enged Almásy elnöki határozottságába, illetve határozatlanságába. Madarász László, Szacs vay Imre, Kubinyi Ferenc és Szunyogh Rudolf hosszas felszólalásai után Almásy le akarta zárni a vitát, s a következőket mondta: „Miatán a vitatások hosszúra terjedhetnének, de azért is, hogy mostan komoly időket élünk, kérem a tisztelt képviselő urakat, méltóztatassanak a szólástól elállani; s ha ezen kérésem elfogadtatik, ki lehetne mondani, hogy a fenforgó ügyben, a hivatalos visszaélések iránti vizsgálat, úgy szinte a leltárok egybevetéséből eredhető célszerű nyomozások megtételére a kormány utasítassék. Ezen végzés a szoros igazsággal megegyez, s ezzel az ügy befejezve van.” Almásy azonban a helyeslés ellenére sem tudta keresztülvinni akaratát, ami nem annyira határozottságát, hanem erélytelenségét támasztja alá. A Zichy-gyémántok vagy más ingóságok elsikkasztása a későbbiekben sem volt rábizonyítható Madarászra, s vélhetően tiszta is volt ebben az ügyben, de közszereplésére, s elvbarátaira kedvezőtlenül hatott a gyanú árnyéka.⁸⁴

Felmerül a kérdés, hogy a békepártiak és a radikálisok vitájában Almásy milyen álláspontot képviselt. Kortársai úgy emlékeznek róla, hogy a békepártiakkal szimpatizált. Ezt tá-

84 KÖZLÖNY 1849. március 20., 22., április 22., 24., HERMANN Róbert é. n.: 19–57. o., HERMANN Róbert 1996. 311–312.

masztják alá a már idézett, Gyöngyösön felvett 1850-es hadbíróági tanúvallomások is. Elnökként azonban nem volt lehetősége részt venni a vitákban. Képviselőházi elnökként elsősorban az OHB, majd az azt felváltó Szemere-kormány szempontjait tartotta szem előtt. Az OHB-nak pedig tagja volt Madarász László is. Amíg társai mellette nyilvánosan kitartottak, érdekében Almásy is élt elnök adta lehetőségeivel. A fordulatot Kossuth március 25-i képviselőházi beszéde jelentette, amelyben az nem állt ki egyértelműen mellette. A Madarász elleni vádakkal kapcsolatban kijelentette, hogy „*ha azok igazak, ő (mármint Madarász – H. J.) nem lehet a kormányban, ha nem igazak, büntettetni kell a vádlónak.*” A következő napokban azt figyelhetjük meg, hogy Almásy elnöki tekintélyét nem veti latba Madarász érdekében. Tehát csak azt hangsúlyozhatjuk, hogy képviselőházi elnökként Almásy mindig a kormányzati érdekek mellett lépett fel befolyásával.⁸⁵

Almásy képviselőházi elnökségének legjelentősebb eseménye Magyarország függetlenségének és a Habsburg-Lotharingiai-dinasztia trónfosztásának a kimondása volt 1849. április 14-én. Ennek előzménye Ferenc József 1849. március 4-i olmtüzi nyilatkozata volt, amely megszüntette Magyarország területi egységét, leszakítva róla Erdélyt a Partiummal; a külön tartományba szervezendő Horvátországot, Szlavóniát, Dalmáciát, Tengeremelléket és Fiumét; a Bácskából és a Temesközből létrehozandó Szerb Vajdaságot; és a katonai határőrvidéket. A megcsonkított Magyarország alkotta volna az ötödik koronartartományt a magyar korona országainak egykori területén. Kossuth március közepén értesült az olmtüzi nyilatkozatról. Úgy vélte a Bemnek írott március 17-i levelében, hogy: „*Ezáltal minden kötetlél, a kiegyezés minden lehetősége megsemmisült.*” Mielőbb méltó választ kívánt adni a Magyarországot semmibe vevő nyilatkozatra. A táborban tartózkodó Kossuth, körvonalazott részletek nélkül közölte szándékát a Cibakháza környékén állomásozó hadtestek parancsnokaival is, akik ezt tudomásul vették.

A válasznyilatkozat kibocsátásának azonban két előfeltétele volt. Egyrészt a magyar hadseregnek sikeres ellentámadásba kellett átmennie, másrészt a válasznyilatkozatnak a magyar országgyűlés nevében kellett megtörténnie. Az első előfeltétel a Görgői vezette magyar főhadsereg sikeres áprilisi ellentámadása során született meg. Kossuth ennek kezdetén a hadsereg mellett tartózkodott. Az isaszegi győzelmet követő napon, április 7-én a kérdérről négyszemközti megbeszélést folytatott Görgőivel Gödöllőn. A megbeszélést csak a két résztvevő egymásnak ellentmondó visszaemlékezéseiből ismerjük. Valószínűleg Görgői különösebb ellenvetéseket nem tett a válasznyilatkozat terve ellen, mert körvonalazott szándékát Kossuth még aznap közölte a haditanácsi megbeszélésre érkező hadtestparancsnokokkal is. A függetlenség és a trónfosztás konkrét megfogalmazásának az elmaradására következtethetünk abból, hogy az április 14-i határozatokról értesülő Gáspár András tábornok, aki részt vett a gödöllői haditanácson, tiltakozásul megvált a további szolgálattól.⁸⁶

Kossuth Debrecenbe visszatérve, április 12-én az OHB-nak is előterjesztette elképzeléseit. Itt már konkrétan vázolta tervezett válasznyilatkozatát. A testület tagjai azonban nem különösebben lelkesedtek az ötletért. A döntő azonban nem az OHB, hanem az országgyűlés állásfoglalása volt. Április 13-án Kossuth indítványára zárt ülést tartott a képviselőház. Kossuth itt egyrészt azzal érvelt javaslatai mellett, hogy csak ezektől remélhető Magyaror-

85 KÖZLÖNY 1849. március 30.

86 GÖRGEY Artúr 1988. 12–17., KLÖM XIV/2: 831., 838., GÖRGEY István 1883–88. II. k. 125–127., KLAPKA György 1986. 121–124., KOSÁRY Domokos 1994. I. k. 47–49., HERMANN Róbert 1996. 278–280., 306–307.

szág nemzetközi elismerése, másrészt azzal, hogy ez a hadsereg kívánsága is. A javaslatok itt sem kaptak osztatlan támogatást. Sokan, így pl. Nyáry Pál, Kubinyi Ferenc és Kazinczy Gábor azzal léptek fel ellene, hogy ilyen horderejű határozatot csak akkor hozzanak, ha a császáriakat már teljesen kiűzték az országból. Érvelték azzal is, hogy nincsenek elegendő számban a határozat meghozatalához. Végül azonban a békepártiak is megoszlottak a kérdésben, különösen a hadseregre való hivatkozás volt meggyőző hatással többekre. Kossuth mindenesetre nem lehetett biztos abban, hogy a másnapi nyílt ülésen indítványai többséget kapnak. Ezt alátámasztja Hunfalvy Pál naplója, amelyben a következő bejegyzést találhatjuk: „*Almásy Pálnak, ki elnök levén ott ült, hol állva Kossuth beszélt, az én hallatomra, ki meg mint jegyző ültem az elnök mellett, azt súgta, hogy holnap a házat számlálja ki, s ha kisebb számban találnának lenni a képviselők, a szavazás nem név szerinti legyen, hanem általános felállással.*” (A kiemelés Hunfalvytól – H. J.) Az idézetből kitűnik Kossuth politikai taktikája, de az is, hogy Almásyt saját hívének tekintette, olyannak, akitől nem számított ellenállásra a nem feltétlenül szabályos eljárással szemben.⁸⁷

Az április 14-i ülésnapon, még Kossuth megérkezése előtt, Ioan Dragos azt indítványozta, hogy a református kollégium nagyterme helyett a nagytemplomban tartsák meg az ülést. Almásy erre azt válaszolta, hogy: „*Ha a képviselőház kívánja, átmehetünk.*” A képviselők többsége azonban a „*Maradjunk!*” felkiáltással reagált az elnöki válaszra. Kossuth megérkezésekor a radikális Besze János ismét csak a nagytemplomba való átvonulást indítványozta. Miután ezt Kossuth helyeselte, a képviselők végül ráálltak, s Almásy kijelentette: „*A ház kívánsága következtében a mai ülést a református nagytemplomban teszem által.*” Az átvonulás után Almásy intézkedett az előkészítetlen helyszín alkalmassá tételéről. Felszólította a képviselőház alkalmazottait, hogy „*... azon padokat, melyek itt előtől végig vonulnak, ürítsék ki a képviselő urak számára; amíg ez nem történik, az ülést nem fogom megtartani; képviselő urakat pedig kérem, hogy mindannyian kijelölt helyeikre vonulni méltóztassanak.*” Ennek megtörténte után pedig úgy folytatta: „*És most az ülést megnyitom, felszólítom a hallgatóságot, hogy a tárgy komolyságához képest, mely a kormányelnök úr által indítványoztatni fog, illő és kellő csendben lenni szíveskedjék, aminek megtartására, amit kellend, bizonyosan intézkedni fogok.*” Ezután Kossuth általános lelkesedés és éljenzés közepette megtette nevezetes indítványát. A beszéd befejezése után Almásy megkérdezte: „*Kíván-e valaki az előterjesztett indítványokhoz hozzá szólani?*” A kérdésre a képviselők többsége hangos – „*Elfogadjuk egészen!*” – kijelentéssel felelt. Erre Almásy megkérdezte: „*Pontonként kívánják felvételt?*” Az igenlő válasz után a Hunfalvy által említett módon arra kérte a képviselőket, hogy: „*Méltóztassanak tehát minden pontokra megegyezésüket felállással kijelenteni.*”

Az 1. pont felolvasása után, miután valamennyi képviselő felállással jelezte beleegyezését, Almásy kijelentette: „*A ház elfogadja az I-ső indítványt, s a nemzet nevében ezennel ki mondom, hogy Magyarország a hozzá tartozó minden országokkal, részekkel és tartományokkal egyetemben szabad, önálló, s független európai statusnak kinyilatkoztatik, s területi egysége feloszthatatlan, épsége sérthetetlennek kijelentik.*” A kijelentést lelkes éljenzés követte. A 2. pont hasonló elfogadása után Almásy a következő szavakkal hirdette ki a határozatot: „*Tehát a ház közös akarattal elfogadta azt, hogy a Habsburg-Lotharingiai ház trónvesztettnek tekintessék, és örökre a nemzet nevében száműzessék!*” Hasonló egyöntetűséggel és lelkesedéssel lett a többi pont is megszavazva. Madarász László az 5. pont elfogadása után javaslatot tett arra, hogy Kossuth Lajos legyen a kormányzó, s miután ezzel a kép-

87 HERMANN Róbert 1996. 306–307., HUNFALVY Pál 1986. 245–247.

viselők egyetértettek, Almásy kijelentette: „A tisztelt ház elfogadta azon indítványt, hogy Kossuth Lajos kormányzó elnöke leend az álladalomnak.” A döntéseket tartalmazó Függetlenségi Nyilatkozatot, amely nagyobb részben Kossuth szövegezése volt, április 19-én fogadta el az országgyűlés. A Függetlenségi Nyilatkozatot tisztségüknél fogva a felsőház elnökségét ellátó báró Perényi Zsigmond, az alsóházban elnöklő Almásy Pál, valamint a képviselőház soros jegyzője, Szacsвай Imre írták alá. Aláírásuk miatt Perényit és Szacsvayt 1849 októberében a császáriak kivégezték. Ez a sors várt volna Almásra is, ha elfogják.⁸⁸

A függetlenség és a trónfosztás kimondása után csak némileg változott a képviselőház tevékenysége. Napirendjére került az új kormány megalakítása. A kormányzó és a Szemere-kormány tagjai május 14-én tették le esküjüket a képviselőház előtt. Április 24-én Kossuth indítványára elfogadták a hadsereg 50000 fővel való szaporítását. Újdonság volt az is, hogy elfogadták több újonnan megválasztott képviselő mandátumát is. Utolsó tevékenységüként Debrecenben június elejére egy új adóügyi törvényt fogadtak el.⁸⁹

Almásy nem volt jelen a képviselőház minden ülésén. Ilyenkor Pálóczy László korelnök helyettesítette. Pálóczy március 23-án azt közölte a képviselőházzal, „hogy Almási elnök úr hozzám írt levelében arról értesít, miszerint korábbi viszonyai, részint olly okok miatt, mellyek még előbbi kormánybiztosi hivatalos működéséből származnak, néhány napra eltávozni kénytelenítetik...” Almásy legközelebb csak az április 2-i ülésen elnökölt. Távol volt két hétig április 28-ika után is. Eltávozása személyes, magántermészetű problémákkal volt összefüggésben. A május 12-i ülésen már ismét jelen volt. Miután 1848 júliusában a képviselőház csak Pázmándy Dénes elnöki fizetéséről rendelkezett, Almásra vonatkozóan is határoznia kellett. Február 27-én Almásynak és az őt többször helyettesítő Pálóczy Lászlónak azonos nagyságú elnöki fizetést határozott meg a képviselőház.⁹⁰

A május 31-i ülésen Szemere Bertalan azt indítványozta, hogy az országgyűlés költözzön vissza Pestre. Az indítványt a képviselők elfogadták. Az ülést Almásy egy rövid beszéddel rekesztette be. „E szerint a tisztelt ház a maga üléseit Debrecenben befejezván, véget vetett azon cycklusnak, melly a haza históriájában a legdicsebb helyet fogja elfoglalni; azért mivel minden határozata, mellyet a ház a vészes időperczekben hozott, az egyetértés, erély, és közegyetértés, azon erély, és azon akarat volt egyik leghatalmasabb tényező a haza megmentésében. Óvja meg az isteni gondviselés a hazát, óvja meg önöket továbbá is illy vészes perzektől. És hiszem, hogy egy szebb jövődőnek megyünk elébe, és önöknek új tér nyílik, nemcsak azon tér, hogy a haza függetlenségét kimondták, hanem, hogy azt állandósítsák, és biztosítsák is örökre, és ezen új korszakban a haza organisatio korszakában vezesse önöket ismét az egyetértés, erély és a határozott akarat. Nekem pedig, kinek a vészes perczekben azon szerencse jutott, hogy önök bizalma által rám ruházott terhes hivatalt folytathattam, engedjenek meg, ha minden eljárásomban nem tudtam eltalálni önök akaratát; ha nem tehettem tehetségem szerint mindent, mit tenni kötelességem lett volna.” Szavait általános helyeslés és hossza taps követte. A május 31-i üléssel lezárult egy korszak Almásy pályafutásában. Ezzel talán még ő maga sem volt tisztában, mint ahogy sokan nem hihették, hogy az Almásy által kívánt szebb jövődő és új tér is csak egy közhelyszerű gesztus marad.⁹¹

88 KÖZLÖNY 1849. április 17., 21., HERMANN Róbert 1996. 306–307.

89 KÖZLÖNY 1849 áprilisi és májusi számai.

90 KÖZLÖNY 1849. március 1., 10., 25., április 6., május 1., május 15.

91 KÖZLÖNY 1849. június 2.

A Debrecenből Pestre való visszaköltözés elhúzódott, s a budai várlövegektől komoly károkat szenvedett fővárosban nehezen találtak alkalmas helyet a képviselőház üléseinek. Az első ülést július 2-re tűzték ki. Almásy a visszaköltözés után, mint képviselőházi elnök, közreműködött az üléselés helyszínének a kiválasztásában és igyekezett a szükséges segéd-személyzetet is biztosítani. Így pl. június 26-án Vasváry Károlyt kinevezte a képviselőház könyv- és alirattárnokká.⁹²

Képviselőházi elnöksége azonban hamarosan összeférhetlenné vált egy újabb megbízatásával. Június 18-án Vukovics Sebő igazságügy-miniszter előterjesztésére kinevezték a legfontosabb bírói testület, a Hétszemélyes Tábla elnökévé. Ez a kinevezés még a tavaszi, nyár eleji sikerek hatására született. A kormányzat a sikereket tartósnak véelve jelentős reformokat tervezett, így a feudális eredetű Hétszemélyes Táblát is új polgári alapokra akarták helyezni. Ennek tagjai korábban az ország zászlósuraiból, s az uralkodó által kinevezett bírókból állt. Almásy mellett kinevezték a bíróság többi tagját is. Alelnöke Ujházy László sárosi főispán, s komáromi kormánybiztos; közbírái pedig Halász Boldizsár, Repeczky Ferenc és Ludwigh János képviselők, valamint Rácz János belügyminisztériumi tanácsos lettek. Az új összetételű Hétszemélyes Tábla egyből nem kezdhetette meg tevékenységét, mert Ujházy, Repeczky és Ludwigh kormánybiztosi megbízatásaik következtében távol voltak. Később pedig a katonai helyzet alakulása tette ezt lehetetlenné.⁹³

Új megbízatása következtében Almásy lemondott a képviselőházi elnökségről. Lemondó levelét Irányi Dániel képviselőházi jegyző július 2-án olvasta fel a képviselőknek. Ez a rövid levél a következőket tartalmazta: „*A szerencse nekem jutott osztalékul, hogy Debreczenben, mint a képviselőház másodelnöke hazánk vésznapjaiban azon háznak tanácskozmányait vezesse, mellynek hazafiúsága, erélyessége, s összetartása mentette meg a hazát. S én e napokban ámbár nehéz feladásomhoz mérve, igen mélyen éreztem tehetőségem csekélyességét: mégis bűnnek tartottam volna, abbéli kötelességemről lemondani; most azonban, midőn a képviselőház üléseit újra szokott helyére visszattette, rendes, felelős kormányát megválasztotta; most, midőn a ház első kötelességei közé tartozik a ház szabályaiban megállapított rendes elnökséget megválasztani; és végre midőn a kormány csekély személyemmel másképp rendelkezni jónak látta: a tisztelt képviselőház bizalmából nyert elnöki széket ezennel elhagyom. A haza ügyeinek elintézésében tanusított hív közremunkálásukért, s személyem iránt tapasztalt szíves bizalmukért köszönetet mondva, engedjék meg, hogy bizalmukat jövőre is kikérhessem.*” A levél szövegéből árulkodik arról, hogy Almásy tisztában volt történelmi szerepével. A kritikus téli és tavaszi hónapokban a képviselőház számára a legitimitást és a politikai folyamatosságot biztosította, mint még 1848 júliusában megválasztott másodalelnök.⁹⁴

A július 2-i képviselőházi ülésre már lényegesen megváltozott hadi helyzetben került sorra. A magyar főhadserg támadási kísérlete június közepén összeomlott a Vág mentén, s megindult a Haynau vezette osztrák és a Paszkievics vezette orosz főerők összpontosított támadása az ország ellen. Rosszul alakult a magyarok helyzete a Délvidéken és Erdélyben is. A magyar csapatok mindenhol kénytelenek voltak visszavonulni. A június 26-i minisztertanács Görgei javaslatára Komáromnál kívánta összpontosítani az oda összevonható erőket.

92 KÖZLÖNY 1849. június 28.

93 KÖZLÖNY 1849. június 20.

94 KÖZLÖNY 1849. július 15.

A június 28-i győri vereség hatására azonban a kormány a Szeged és Arad környéki összpontosítás mellett döntött. A válságos katonai helyzetben kapkodásból és félreértésből eredően, komoly sűrlődásokra is sor került a kormány és a Görgei vezette főhadserg közt. Az ebből származó idővesztés következtében a katonailag elhibázott délvidéki összpontosítás sem valósulhatott meg. A különváltan tevékenykedő magyar csapatok sorra vereséget szenvedtek és megindult felbomlásuk. A Klapka tábornok vezette haderő ugyan augusztus 3-án feltörte az erődítmény körüli ostromgyűrűt, s veszélyes helyzetet teremtett a császáriak számára a Duna mentén, de ez már nem befolyásolhatta a szabadságharc végső kimenetelét. A délvidéki magyar csapatok augusztus 9-i temesvári veresége után, az Aradra megérkező Görgei értelmetlenül tartotta a további harcot, s augusztus 13-án csapataival Világosnál letette a fegyvert az oroszok előtt. A következő napokban követte példáját a többi bomlásban lévő csapatfőredék is. Pétervárad szeptember 5-én, Komárom pedig október 2-án nyitotta meg kapuit az ellenség előtt. Ezzel véget ért a magyar szabadságharc.

Almásy tevékenységéről július és augusztus folyamán keveset tudunk. A július 2-i képviselőházi ülésen személyesen nem volt jelen. Klapka visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy nem követte az országgyűlést Szegedre, hanem Pesten rejtőzködött. A vereségek hírére az emigráció mellett döntött. Menekülésére Klapka visszaemlékezései szolgáltatnak adatokat, akivel augusztus 9-én Győrben találkozott. Klapka a következőképpen emlékezett vissza találkozójukra: *„...fájdalomtól megtört hangon közlé velem, hogy ő menekülőben van, miután véleménye szerint minden elveszett! – Nagysándort Debrecennél szétugrasztották, Dembinski Szeged és Szőregnél megveretett, Bem csapatai Segesvárnál szétszórattak, zavar és fejtelenség a kormány székhelyén, amely Szegedről Aradra menekült. – Almásy még hozzátette, hogy Haynau ezen sikerek folytán képessé lőn, hogy a rendelkezésére álló nagy erőből egy tekintélyes sereget Komárom ellen küldjön, sőt hogy Jablonowski dandára és Nugent hadteste már útban is vannak errefelé.”* Klapka itt azonban olyan információkat is Almásynak tulajdonít, amelyről az még aligha tudhatott. Feltételezve Almásy augusztus 7-i, vagy 8-i Pestről történő elindulását, az legfeljebb csak az augusztus 2-i debreceni, az augusztus 3-i újszege-di, illetve az augusztus 5-i szőregi vereségről tudhatott. Azt, hogy Jablonowski tábornok dandárát Haynau visszaindította Komárom felé, a budai katonai körzet parancsnoka, Kempen altábornagy is csak augusztus 9-én tudta meg. Így erről és Nugent tábornagy csapatainak közeledtéről aligha informálhatta Klapkát. Az más kérdés, hogy Klapka a vereségekről szóló híradásokból is letudta szűrni a kialakult helyzetet és a maga teendőit.

Klapka kitért Almásy menekülésének körülményeire is: *„Azt javasoltam neki, hogy maradjon nálam, biztosítva őt, hogy az én környezetemből senkinek legkisebb bántódása sem leszen. – De ő jobbnak látta nem maradni, s inkább Morvaországba ment, nővérét Z. grófnét (valójában Gierotin – H. J.) szolgálójának öltözve kísérvén. Otthagytá tehát táboromat, és sikerült neki a merész menekülés.”*⁹⁵

1849 után

A tanulmányban Almásy Pál 1848/49-es tevékenységének a feldolgozását tekintettem céloknak. A szabadságharc utáni tevékenysége egy külön önálló tanulmányt igényelne, ezért itt ezt csak vázlatosan ismertetjük.

95 K LAPKA György 1986. 253–254., KEMPEN, Johann Franz 1978. 109.

Az országból való sikeres kimenekülése után 1859 elejéig emigrációban tartózkodott. Távollétében 1851-ben a császári hadbírótság, mint lázadót és felségárulót kötél általi halálra ítélte. Ezt még ebben az évben jelképesen (in effigie) végre is hajtották.⁹⁶ Emigrációs éveiben megfordult Brüsszelben, Párizsban, Londonban, Jersey-szigeten, Zürichben és Genfben. Tartósabban Zürichben (1852-54), illetve Párizsban (1854-58) telepedett meg. Az emigráció tagjai közül a szorosabb kapcsolatot gróf Teleki Lászlóval, Klapka Györggyel, Puky Miklóssal és Horváth Mihállyal tartott fenn. Kossuthtól elkülönült, mert elítélte egy-egy személyi vezetésre törekvő stílusát.⁹⁷

Almásy hazatérését 1859-ben több tényező váltotta ki. Egyrészt a látszólag stabilizálódott Bach-rendszer 1856 őszen lehetővé tette az emigránsok hazatérését. Másrészt családi problémái és vagyonának sorsa is szükségessé tették hazajövetelét. Felesége, aki csak egy rövid ideig tartózkodott mellette az emigrációban, élettársi kapcsolatot létesített egy császári tiszttel, s József fiát is ellene fordította. Batthyány Amáliának azt is sikerült elérnie, hogy Almásy Pál lefoglalt vagyonát a gyerekeinek utalják ki. Hazatérése után rendezte zűrés családi viszonyait, amelynek eredményeként legalább Ilona leányát vissza tudta hódítani az anyjától. Sikerült visszaszerezni birtokait is.⁹⁸

Nem sokkal hazatérése után bekapcsolódott a hazai politikai életbe is. Vezetője lett annak a titkos ellenállási mozgalomnak, amelynek tekintélyesebb vezetői rajta kívül Tisza Kálmán és Komáromy György voltak. Ez a nem túlzottan radikális szervezet az emigráció által biztosított külföldi kapcsolatokat és információkat igyekezett saját belpolitikai céljaira, befolyásának növelésére felhasználni.⁹⁹ A Habsburg Birodalom Észak-Itáliában elszendvedett 1859-es veresége következtében a Bach-rendszer összeomlott és Ferenc József kormányzati reformokra kényszerült. Magyarországon 1860 végén helyreálltak a vármegyei önkormányzatok és 1861 tavaszán az országgyűlést is összehívták. A legális lehetőségekkel élve, Almásy ismét Heves megyében kapcsolódott be a politikai életbe. Noha nem vállalt vezető funkciót, a háttérből is a megyei közélet meghatározó tagja volt.¹⁰⁰ Nem választotta magát országgyűlési képviselővé sem, de jelen volt annak ülésein, s több kérdésben is érvényesítette befolyását. A korábbi ellenállási mozgalom tagjainak többsége a Határozati Párthoz csatlakozott, Almásy is velük szimpatizált. Ennek ellenére ő volt az egyik kezdeményezője annak, hogy a Határozati Párt leszavazza saját határozati javaslatát, amelyet az uralkodói leiratra terjesztettek be válaszként. Ezzel a kisebbségben lévő Deák-féle felirati javaslat szerezte meg a többséget.¹⁰¹

Az országgyűlés 1861 augusztusi feloszlása után hamarosan kezdetét vette a Schmerling-féle provizórium időszaka, amely ismét abszolutisztikus berendezkedést vezetett be. Ez új életre keltette a korábbi ellenállási mozgalmat, amelynek élére ismét Almásy került. Az 1863-as lengyel felkelés hatására Kossuth Nedeczky Istvánt volt honvéd századost bízta meg egy fegyveres felkelés megszervezésével, miután nem bízott Almásyékban. S valóban, Almásy az ellenállási mozgalom mérsékelésére törekedett, de ennek ellenére az ő csoportja is bekapcsolódott a szervezkedésbe, megpróbálva ellehetetleníteni Nedeczkyék tö-

96 HERMANN Róbert 1995. 132.

97 KLAPKA György 1986. 457-459., 537., 539., BERZEVICZY Albert 1922-37. I. k. 374-375., 396., JUHÁSZ István 1986. 52-53., DEGRÉ Alajos 1983. 323-330., FRANK Tibor 1985. 91.

98 SZABAD György 1985. 57.

99 STEIER Lajos 1924. 708., SZABAD György 1985. 60-61., 68-69., LUKÁCS Lajos 1984. 166-170.

100 ZALÁR József 1861. 21-22., HML IV-252 I. k. 1., 110., 133., 140., 141., 142., 147., 153.

101 BERZEVICZY Albert 1922-37. III. k. 263-264., SZABAD György 1979. 684-685.

rekvését. A Nedeczky és Almásy szervezetébe is beépült Asbóth Lajos volt honvéd ezredes azonban mind a két csoportot feljelentette a hatóságoknak. Ezután 1864 márciusában letartóztatták azok főbb résztvevőit, így Almásyt is. Almásy ellen azonban nem volt semmi terhelő bizonyíték, így csak Asbóth koncepciós vallomása alapján lehetett elítélni. Második tárgyalásán a pesti hadbíróóság 1865. január 13-án 16 évi várbörtönre ítélte, amelyet a legfelsőbb katonai bíróság 1865. február 6-án 20 évre súlyosbított.¹⁰²

Büntetésének letöltésére Olmützbe került. A kiegyezési tárgyalások megindulásakor a politikai foglyok helyzete, így Almásy is jelentősen javult. Gyógykezelésre még külföldre is elutazhatott. Az 1867-es kiegyezés megkötésekor többi elítélt társával együtt kegyelmet kapott és hazatért.¹⁰³ Kiszabadulása után már nem kapcsolódott be újból a politikai életbe, visszavonult a magánéletbe. Újra megnősült, feleségül véve távoli rokonát, Almásy Malvint. Heves megye még életében elkészítette arcképét, amelyet 1876-ban Zalár József megyei főjegyző avatott fel a megyeház tanácsstermében.¹⁰⁴ A halál Budapesten érte 1882. november 1-én. Sírja a Kerepesi úti temetőben található. A gyöngyösiek a *Gyöngyös újság* 1882. november 5-i számából értesülhettek haláláról. A nekrológ összefoglalta mozgalmas életpályáját.¹⁰⁵ Emlékét Heves megye jegyzőkönyvileg örökítette meg 1883. január 22-i közgyűlésén.¹⁰⁶

Irodalom

GRÓF ALMÁSY Dénes

1903 A zsadányi és törökszentmiklósi Almásy grófok. Kétegyháza

BERZEVICZY Albert

1922–37 Az abszolutizmus kora Magyarországon 1849–1865. I-IV. k. Budapest

BONA Gábor

1987 Tábormokok és törzstisztek a szabadságharcban. 2. bővített kiadás. Budapest

DEGRÉ Alajos

1983 Visszaemlékezéseim. Sajtó alá rendezte: UGRIN Aranka. Budapest

DERCSÉNYI Dezső–VOIT Pál

1978 Heves megye műemlékei III. k. Budapest

DEZSÉRI BACHÓ László

1939 Gyöngyös város 1848/49-ben. Gyöngyös

FERDINANDY Mihály

1942 Széchenyi összeomlása. Az 1848-as napló. Fordította és magyarázatokkal ellátta:

FERDINANDY Mihály. Budapest

FÉNYES Elek

1984 Magyarország geographiai szótára. Reprint kiadás. Szeged

FRANK Tibor

1985 Egy emigráns alakváltozásai. Zerffi Gusztáv pályaképe 1820–1892. Budapest

102 STEIER Lajos 1924. 705–744., LUKÁCS Lajos 1955. 332–351.

103 LUKÁCS Lajos 1955. 351–352.

104 MTA Kéziratár MS 795/77.

105 GYÖNGYÖS, 1882. november 5.

106 OROSZ Emő 1906. 6.

GÖRGEY Artúr

1988 Életem és működésem Magyarországon 1848-ban és 1849-ben. I–II. k.

A bevezetőt írta és sajtó alá rendezte: KATONA Tamás. Budapest

GÖRGEY István

1883–88 1848 és 1849-ből. Élmények és benyomások. Okiratok és azok magyarázata I–III. k. Budapest

HAJAGOS József

1995 Heves megyei nemzetőrök részvétele a bácskai harcokban. Mátrai Tanulmányok. Szerkesztette: HORVÁTH László. Gyöngyös

1996 A 26. honvédszázalaj története. Megjelent: A tavaszi hadjárat. Szerkesztette: HORVÁTH László. Hatvany Lajos Múzeum Füzetek 13., Hatvan

1998 Heves megye az átalakulás hónapjaiban (1848 március–június). Aetas 1998/2–3. szám. Szerkesztette: PELYACH István. Szeged

HERMANN Róbert

1995 Megtorlás Heves és Külső-Szolnok vármegyében, 1849–1851. Mátrai Tanulmányok. Szerkesztette: HORVÁTH László. Gyöngyös

1996 Az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc története. Szerkesztette: HERMANN Róbert. Budapest

1998 Csány László kormánybiztosi iratai 1848–1849. I–II. k. Budapest

é. n. A rendőrminiszter és a Zichy-gyémántok. Megjelent: História klub füzetek 10. és a Fejér Megyei Levéltár Közleményei 17.

HERMANN Róbert–PELYACH István

1990 Szemere Bertalan: Politikai jellemrajzok a magyar szabadságharcból. Okmánytár. Sajtó alá rendezte: HERMANN Róbert és PELYACH István. Budapest

HORVÁTH Mihály

1871–72 Magyarország függetlenségi harcának története. I–III. k. Budapest

HUNFALVY Pál

1986 Napló 1848–1849. Sajtó alá rendezte: URBÁN Aladár. Budapest

JUHÁSZ István

1986 Egy 48-as kormánybiztos élete. Karácsond

KEMPEN, Johann Franz

1978 Az ostromhogatató. Küzdelem, bukás, megtorlás. Emlékiratok, naplók az 1848–49-es forradalom és szabadságharc végnapjairól. I. k. Szerkesztette: TÓTH Gyula. Budapest

KLAPKA György

1986 Emlékeimből. Sajtó alá rendezte: KATONA Tamás. Budapest

KLÖM XIII–XIV.:

Kossuth Lajos összes munkái XIII–XIV. k. Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén I–II. k. Sajtó alá rendezte: BARTA István. Budapest 1952–1953.

KOSÁRY Domokos

1994 A Görgey-kérdés története I–II. k. Budapest

LUKÁCS Lajos

1955 Magyar függetlenségi és alkotmányos mozgalmak 1849–1867. Budapest

1984 Magyar politikai emigráció 1849–1867. Budapest

OROSZ Ernő

1906 Heves- és a volt Külső-Szolnok egyesült vármegyék nemes családjai. Eger

PAP József

1998 A Heves és Külső-Szolnok vármegyei politikai elit és a „passzív ellenállás”. (Heves és Külső-Szolnok vármegyei politikai elitjének a története, 1844–1853). Aetas, 1998/2–3. szám. Szerkesztette: PELYACH István. Szeged

PODMANICZKY Frigyes

1984 Egy régi gavallér emlékei. Sajtó alá rendezte: STEINER Ágota. Budapest

STEIER Lajos

1924 Beniczky Lajos bányavidéki kormánybiztos és honvédeztudós visszaemlékezései és jelentései az 1848/49-iki szabadságharcról és a tót mozgalomról. Függelék: Az Almássy-féle összeesküvés története és okmányai. Budapest

SZABAD György

1979 Az önkényuralom kora (1849–1867). Magyarország története 1848–1890. I–II. k. Főszerkesztő: KOVÁCS Endre. Budapest

1985 Miért halt meg Teleki László? Budapest

ZALÁR József

1861 Emlékirat. Bevezetésül Hevesvármegye 1849-ki Aug. 16-án megszakadt, s 1860-iki december 12-én újra megkezdett alkotmányos jegyzőkönyvébe. Eger

József Hajagos

Die Tätigkeit von Pál Almásy während der Revolution und des Freiheitskampfes 1848–49

Pál Almásy (1818–1882) ist die bedeutendste historische Persönlichkeit Gyöngyöser Abstammung im 19-ten Jahrhundert. Seine politische Laufbahn begann während der Ständeversammlung 1843–44, als er landesweit bekannt wurde. Er war zwischen 1845–47 Vizegespan von Komitat Heves, und 1848 wurde er zum Parlamentsabgeordneten von Gyöngyös gewählt. Das Abgeordnetenhaus des Parlaments wählte ihn zum Vizepräsidenten. Als solcher führte er die ungarische Abgeordnetendelegation, die im August 1848 dem König Ferdinand dem Fünften den Antwortbrief des Parlaments überreichte. Er vermittelte erfolgreich in der politischen Diskussion am 11-ten September 1848 zwischen dem Parlament und dem Erzherzog István, der die Palatinalwürde besass. Dreimal bekam er auch den Auftrag eines Regierungskommissars. Im November 1848 half er bei der Erfassung des Getreidevorrates in Transdanubien. Am 10-ten Dezember wurde er zum Regierungskommissar von Komitat Heves ernannt. Er mobilisierte mehr als 1200 freiwillige Kavalleristen und etwa 500 freiwillige Infanteristen gegen die in Nordostungarn eingedrungenen feindlichen Truppen. Mit den Freiwilligen marschierte auch er zu dem Armeekorps in Nordungarn, der unter dem Kommando des Kriegsministers Lázár Mészáros stand. Er nahm am 4-ten Januar 1849 auch an der Schlacht bei Kosice teil, die mit der Niederlage der ungarischen Truppen endete.

Danach wurde er zum Regierungskommissar der Evakuierung in Bácska und Bánát ernannt. Ab Februar 1849 erfüllte er die Präsidentenwürde im Abgeordnetenhaus. So proklamierte er Ungarns Unabhängigkeit und die Entthronung des Habsburg-Hauses, deren feierliche Dokumente er im Namen des Abgeordnetenhauses unterschrieb.

Er wurde in der letzten Zeit des Freiheitskampfes der Leiter der obersten Gerichtskörperschaft (Hétszemélyes Tábla), deshalb legte er die Präsidentenschaft des Abgeordnetenhauses ab. Nach der Niederlage emigrierte er. Der Emigration ist sein Leben zu verdanken,

weil ihn das Königliche Kriegsgericht in seiner Abwesenheit zum Tode verurteilt hatte. Von der Emigration kehrte er 1859 zurück, und wurde eine der determinierenden Persönlichkeiten des wieder lebhafter werdenden ungarischen innenpolitischen Lebens.

1864 wurde er der Leiter einer Unabhängigkeitsverschwörung, wofür er für 20 Jahre zur Festungshaft verurteilt wurde. Von seiner Haft wurde er beim Ausgleich 1867 befreit. Danach zog er sich aus dem öffentlichen Leben zurück. In den stürmischen Jahrzehnten ging er finanziell zugrunde, verlor seine Ländereien.

Es gelang ihm insgesamt sein Haus in Gyöngyös und in Budapest zu behalten. Auch sein Familienleben endete tragisch. Seine erste Ehe ging kaputt, seine Frau ging aus finanziellen Überlegungen mit einem Kaiserlich-königlichen Offizier eine Lebensgemeinschaft ein. Sein Sohn József, die politischen Ansichten seines Vaters verleugnend, trat in die Kaiserlich-königliche Armee ein. Seine Tat bereuend beging er später Selbstmord.

Almásys zweite Ehe blieb kinderlos. Nach seinem Tode wurde er in dem Friedhof Kerepesi út in Budapest beerdigt.

HAJAGOS JÓZSEF
Berze Nagy János Gimnázium
H-3200 Gyöngyös
Kossuth u. 33.